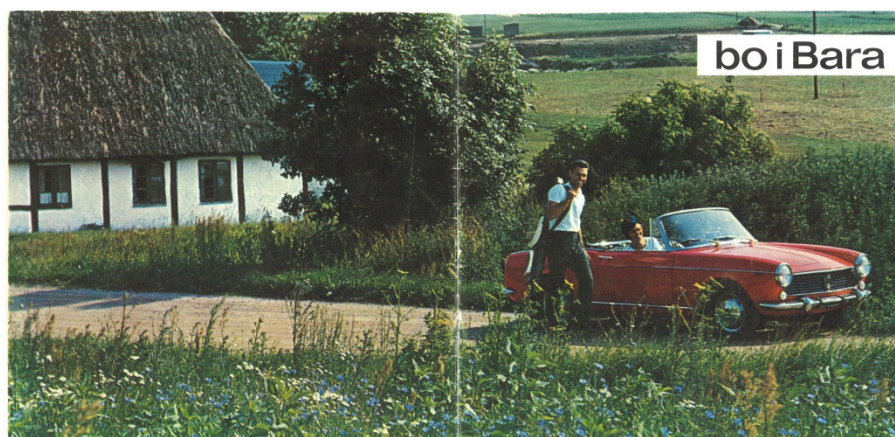

Inventering

Kulturmiljöprogram för Bara tätort

Bara socken i Svedala kommun
Skåne län

Malmö Museer
Kulturmiljösektionen
2017

Anders Reisnert

Inventering

Kulturmiljöprogram för Bara Tätort

Bara socken i Svedala kommun

Skåne län

Malmö Museer

Box 406

201 24 Malmö

Tel: 040-34 10 00

Besöksadress: Malmöhusvägen

www.malmo.se/museer

Inventering**Kulturmiljöprogram för Bara tätort**

Bara socken i Svedala kommun, Skåne län

Kulturmiljösektionen, Malmö Museer 2017

Författare: Anders Reisnert

Foto: Anders Reisnert

Grafisk form: Anders Gutehall

Sättning: Lars Persson

Omslagsbild: Omslagsbild till reklambroschyren Bo i Bara från Byggnads AB V. Liljenberg från 1965

© Malmö Museer 2017

Innehåll

Inledning	5
Kortfattad historik	5
Landskapets förutsättningar	5
Förhistoria	6
Medeltid	7
Renässans och nyare tid	8
Det moderna villasamhällets framväxt	10
Kulturmiljön i lagstiftningen	11
Riksintresse för kulturmiljövården (Miljöbalken)	11
Byggnadsminnen (Kulturmiljölagen)	12
Kyrkor och begravningsplatser (Kulturmiljölagen)	12
Fornlämningar	12
Varsamhetskrav (Plan- och bygglagen)	12
Kulturmiljöprogram för Skåne	13
Bebyggelseinventering av Bara tätort med omgivningar	13
Tidigare inventeringar av bebyggelse i Bara.	13
Kulturmiljöprogrammets och inventeringens upplägg och avgränsningar	14
Baraområdets bebyggelse	15
Område 1 - Bara Kyrkby.	17
Område 2.	21
Område 3.	22
Område 4.	24
Område 5.	26
Område 6	29
Område 3 och 7. Stiftelserna.	30
Område 8. Värbyängen.	31
Område 9.	32
Område 10.	33
Område 11 och 12.	33
Område 13.	34
Område 14 (Kategori D).	34
Kyrkor i Bara.	36
Offentliga miljöer och grönområden med kulturmiljövärde	37
Avslutande ord.	38
Referenser	39

Tekniska och administrativa uppgifter

Län Skåne
Kommun Svedala
Ort Bara

Inledning

Detta kulturmiljöprogram för Bara, utgör den tredje delen av kulturmiljöprogram för tätorter i Svedala kommun. Klågerup och Svedala har tidigare blivit inventerade vad gäller bebyggelse och offentliga miljöer, och kulturmiljöprogram har upprättats.

Kulturmiljöprogrammet ska kunna fungera som underlag för arbetet med översiktsplan, detaljplaner, områdesbestämmelser och vid bygglovsprövningar. Bebyggelseinventeringarna som genomförts avser bebyggelse tillkommen före 1980. Arbetet med kulturmiljöprogrammet har genomförts under 2017 och har omfattat studier av kartor, planer, äldre inventeringar, annat historiskt källmaterial och relevant litteratur samt fältinventeringar.

Rapporten har skrivits av antikvarien Anders Reisnert som också genomfört källstudier och huvuddelen av fältinventeringen. I fältarbetet har även byggnadsantikvarien Pia Gunnarsson Wallin och kulturgeografen Lars Persson deltagit i mindre omfattning. Det kartografiska arbetet har utförts av Lars Persson.

När det gäller den moderna samhällsutvecklingen är Klågerup och Svedala relativt likartade. Båda har sina rötter i samhällets behov av spårbunden trafik och har etablerats kring järnvägsknutpunkter i 1800-talets slutskede. I Klågerups fall satsades det på agrara näringar medan Svedala tidigt gavs en centralortskaraktär genom att tillverkningsindustri etablerades. Här var de korsande järnvägslinjerna mellan Lund-Trelleborg och Malmö-Ystad av intresse för riket medan Klågerups järnvägs-knutpunkt hade en mer lokal karaktär. Klågerup var initialt helt beroende av godsherrarnas på Klågerups gods kommersiella intressen, där priserna på betsocker och säd avgjorde vilka investeringar i infrastruktur som behövde göras. Detta innebar att de båda tätorternas utveckling, trots stora likheter ytligt sett, dramatiskt kom att skilja sig åt. Till Svedala knöts starka kommersiella och industriekonomiska intressen medan lokala näringar med förankringar i den agrara miljön utvecklades i Klågerup.

Orten Bara kom att sakna den dynamiska kraft som en järnvägsknutpunkt förde med sig i Klågerup och Svedala. Här var beroendet av godset, Torup, om möjligt än större än i Klågerup, och de satsningar som gjordes skulle främst gagna godsets agrara produktion.

Vid tiden för den moderna samhällsomvandlingens början var alltså fokus helt lagt på de agrara näringarna i både Klågerup och Bara, medan andra faktorer verkade i Svedala. I Klågerup medförde järnvägsknutpunkten en viss småskalig industriproduktion och därmed en mer kraftfull samhällsutveckling än vad som blev fallet vid stationsläget i Bara.

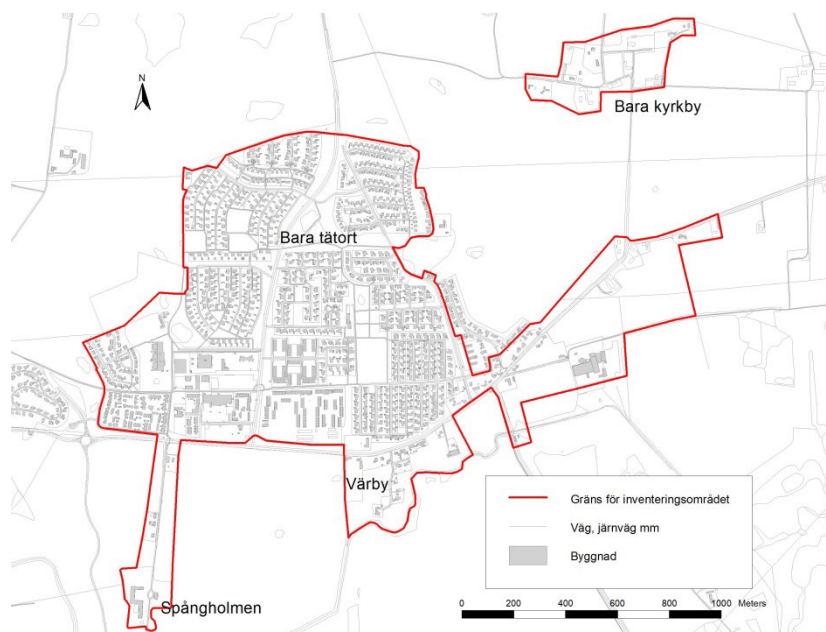
Sammanfattningsvis gav detta de tre tätorterna olika förutsättningar i den samhällsomvandling som skulle komma att förändra Sverige under de senaste hundra åren. Denna utveckling reflekteras i byggnadsstrukturen så att sammansättningen av bebyggelsen varierar i de tre orterna och därmed har också de tre kulturmiljöprogrammen för Svedala kommuns tätorter getts olika betoningar.

Kortfattad historik

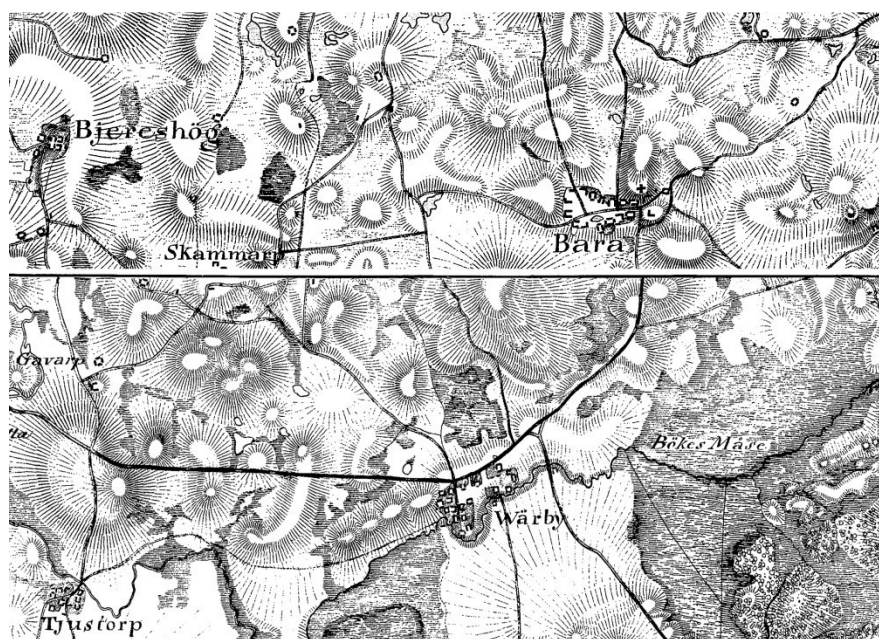
LANDSKAPETS FÖRUTSÄTTNINGAR

När inlandsisen drog sig tillbaka för 19 000 år sedan, bildades det som brukar karakteriseras som det inre backlandskapet. Inlandsisen kom att smälta av och frysa till i flera tusen år och därmed dra sig fram och tillbaka kvarlämnande s.k. dödisar som smälte ned efterhand och skapa den landskapsbild som idag av många upplevs som både vacker och omväxlande (jfr figur 2).

Det böljande landskapet med höga, mjuka kullar mellan grunda dödishålor, skapade goda förutsättningar för våra tidiga förfäder. Under den äldsta stenåldern, när klimatet präglades av kyla och tundraliknande biotoper, utgjorde höjderna utmärka utsiktsplatser för de tidiga jägarnas spaning efter renar och andra bytesdjur som rörde sig i det öppna landskapet. Senare kom landskapet att täckas med storskog som bröts upp av dalarnas insjöar och de höglänta partiernas trädlösa kullar. Även då gav backlandskapet ett stort utbud av olika naturbiotoper som skapade goda förutsättningar för våra förfäders jakt, fiske och insamlande av föda. Så småningom, för ca 6000 år sedan, blev människorna lantbrukare och därmed permanent boende i odlingsområden.

Figur 1. Inventeringsområdet i Bara.

Figur 2. Området kring Bara och Värby i skånska rekognosceringskartan från 1810-talet.

FÖRHISTORIA

Området kring Bara (se figur 1 och 2) är rikt på fasta, synliga fornlämningar. Fornlämningsregistret innehåller 68 objekt vilka ligger utspridda i själva villasamhället samt söder och öster där om. Spår efter megalitgravar och gravhögar utgör i dag vittnesbörd om tidigare generationers strävanden i landskapet. Dessa spår efter monument från vår tidiga historia härstammar från de första årtusendena av vår agrart baserade ekonomi. Perioden från 6000 till 3500 år före vår tid kallas neolitikum, som rakt översatt från grekiskan betyder ”den nya tiden”. Nu blev människorna fast bosatta och landskapet delades upp mellan olika grupper av människor. Den bästa lantbruksmarken utgjordes av lättare jordar som enklast kunde brukas med årder. Det skulle dröja ett par tusen år innan plogen introducerades. Till dess fick man nöja sig med att ritsa jorden, inte vända den. Stora arealer användes som betesmarker till en ökande population av husdjur, främst kor, får och getter. En av de äldsta boplatserna i Sverige från stenålderns tidigaste lantbrukarperiod har påträffats i samband med exploateringarna av Bara villasamhälle på 1960-talet.

I mitten av neolitikum kom även hästen att adderas till de domesticerade djurens skara. Invånarna byggde stora gravmonument av ibland väldiga stenblock, så kallade megalitgravar. Först ut var stendösarna som snart följdes av de rymligare gånggrifterna och de ännu yngre hällkistorna. Dessa byggdes oftast på höjdpunkter i landskapet och de är idag våra äldsta bevarade spår av stående arkitektoniska objekt i Skandinavien. På Malmövägens södra sida, mellan Bara och Klågerup, syns bevarade kantkedjor till en dös, kallad Mängelsten (Mängelestenen kommer av ordet *magle*, i betydelsen den stora stenen), och en gånggrift. De stora takhällarna har sedan länge transporterats bort och troligen knackats ned till makadam. I trakten finns gott om lösfynd från yngre stenålder indikerande en omfattande bosättningsaktivitet i området.

Bronsåldern representeras i området av monumentala gravhögar där Galtasölan, även kallad Rövarkulan, speciellt kan nämnas. I äldre lantmåterimaterial finns fler högm-indikerande namn längs landsvägen mellan Malmö och Klågerup vilket antyder vägsträckningens höga ålder. Några bosättningar från denna tid har ännu inte påträffats arkeologiskt, men sådana måste ha funnits i området.

Järnåldern finns representerad med fynd från äldre järnålder på den nuvarande golfbanans område. Här har arkeologiska lämningar efter en större gård från perioden kring Kristi födelse påträffats. På Värby bys område har ett s.k. grophus med fynd från textilframställning från övergången mellan 800- och 900-talen undersökts. Det innebär att Värby kan föras tillbaka till vikingatid.

Sammanfattning.

Människor har verkat i Baraområdet på ett organiserat sätt allt sedan de första jordbrukarna anlände till Skandinavien för 6000 år sedan. Eller var det de tidigare jägarna som tog till sig nya sätt att försörja sig på? Där om tvista de lärda! Det omfattande användandet av kulturlandskapet som vi kan se i Bara är snarlikt det som genom arkeologiska studier belagts för Malmöområdet i väster. Det betyder att omfattande arkeologiska undersökningar kan komma att behövas inför eventuella framtida exploateringar i Bara.

MEDELTID

Namnet Bara är tidigast omnämnt i en skrift 1283 och det är då häradet som avses. Namnet Bara kommer troligen från ”bar” i betydelsen kal och skulle kunna ha kommit sig av att kullarna kring själv byn varit bara eller kala i ett tidigare skogklätt landskap. Värby är skriftligen belagt första gången år 1367. Namnet på byn och ån (Värån) som rinner igenom den, brukade i folkmun förklaras med det speciella vädret som rådde på platsen. Möjligen är namnet istället ljudhärmande och kommer från ett skramlande ljud som uppstod i ån när småsten rörde sig i vattendraget och ett ”värrende” ljud uppstod i ån.

Häradsindelningen anses ha kommit till vid övergången mellan vikingatid och medeltid kanske under 900-talets andra hälft. Härader brukade ha en kungsgård vid vilken de styrande bodde och administrerade häradet. I Bara by tycks en ursprunglig kungsgård dock saknas. Möjligen har häradet styrts från kungsgården i Oxie som kan föra tillbaka till just 900-talets slut. Man kan dock inte utesluta att det i byn funnits en kungsgård som senare avvecklats eller privatiserats. Tingsplatsen i Bara härad kan lokaliseras till byn Önsvala. Det är oklart om Bara fungerat som ett administrativt centrum för den tidiga kungamakten i Danmark. Om så varit fallet finns emellertid inga synliga spår av detta idag.

Inom Baraområdet finns däremot spåren efter det medeltida landskapet väl representerat. De två bybildningarna Värby och Bara har sina rötter långt ned i tiden. Grophusförekomsten i Värby vittnar om att byn tillkommit redan under vikingatid. Bara by, som är ett tidigt häradscentrum, kan också ståta med en tidig datering. En sländtrissa (textilredskap), nu i privat ägo, med runinristning antyder att byn är minst lika gammal som Värby. Båda byarna ingick, tillsammans med byn Skammarp, i den medeltida socknen Bara. Kyrkliga inrättningar fanns under medeltiden i både Bara och Värby. Kyrkan i Bara är helgad åt S:ta Maria och är från början av 1100-talet, men har byggts om under senmedeltid och nyare tid.

Bara kyrka var s.k. patronatskyrka under Torup fram till 1921. Med patronatskyrka menas i detta sammanhang att godsägaren hade förfoganderätt till de kyrkliga inkomsterna samt kunde tillsätta eller avsätta präst och klockare. I Värby fanns under medeltiden ett kapell helgat till Heliga Lekamen och som var knutet till offren vid Värby källa. Källan som fortfarande finns kvar vid Killehuset, användes för

att offra i för välgång och hälsa. Slantarna samlades in och kom kapellet tillhanda. Dessa intäkter kom cisterciensernunnorna på Börninge kloster till godo. Formellt ägde nunnorna kapellet.

All mark i Bara socken låg under hög- och senmedeltid samlad under Torups gods. Det har hävdats att de väl arronderade godsen, där alla underlydande gårdar ligger väl samlade, är en indikation på att godset har hög ålder. Om man bedriver lantbruk med hjälp av trälar är en geografisk koncentration av brukningsenheter och av trälarnas bostäder en fördel. Utgrävningar av det äldsta Torup visar också mycket riktigt att Torup funnits redan under 1100-talet. Om man utgår från att godset från början drivits med hjälp av trälar så förklarar det den väl samlade strukturen. Trälarna var ofria män och kvinnor som bodde nära intill huvudgården. I byarna Bara, Värby och Skammarp bodde arrendebönder som genom sitt arrende i reda pengar och jordbruksprodukter bidrog till godsets försörjning.

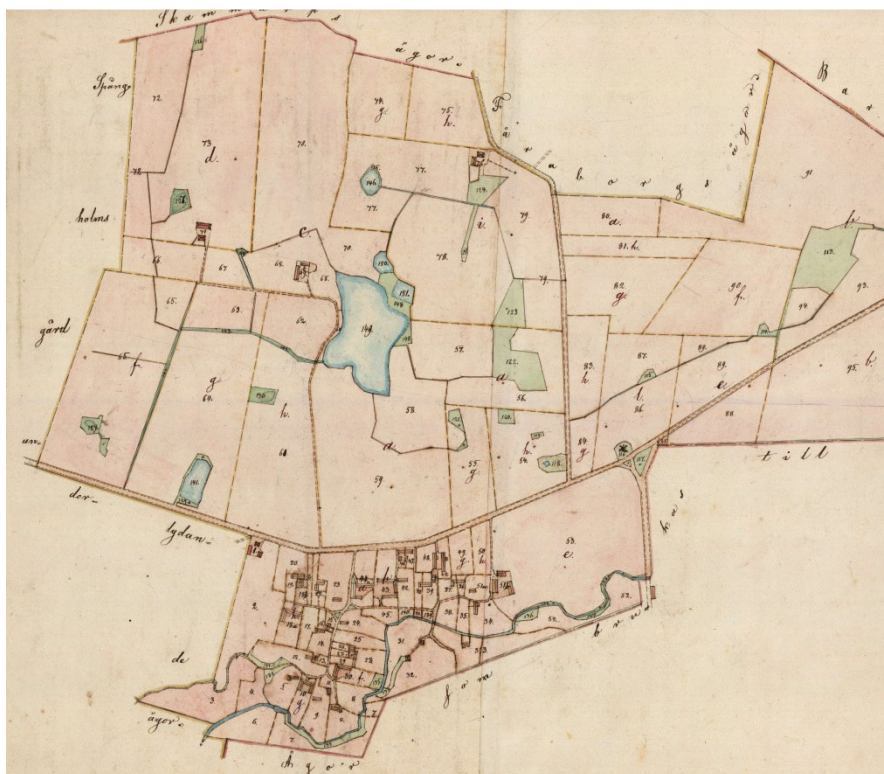
Man kan här notera skillnader i byarnas ekonomiska och sociala struktur under senare tider som kan reflektera äldre förhållanden. I Bara fanns 1647 få men relativt stora brukningsenheter (11 gårdar) och här ligger också sockenkyrkan. I Värby fanns många men mindre brukningsenheter (24 gårdar, 11 gatehus och två möllor) som åtminstone på 1600-talet utgjorde bostad för en hel del personer med servicefunktioner till godset. Här bodde smed, glasmästare, kalkslagare, grävare, bryggare, bagare, snickare och timmerman. I Bara by bodde däremot endast bönder. Samma förhållande som i Bara gällde för byn Skammarp som med fem gårdar var den tredje av socknens byar. Intrycket är att Värby fungerat som en serviceenhet för huvudgården. Frågan är om detta påverkat den senare samhällsutvecklingen i området? Vi återkommer till detta senare.

Både Värby och Baras historiska bytomter är markerade som fornminnesområden i Riksantikvarieämbetets Fornminnesregister.

RENÄSSANS OCH NYARE TID

Under renässansen byggdes ett nytt Torups slott som stod klart 1542, det slott som existerar idag. Dess ägare har genom århundradena haft skilda fokus men också skilda ekonomiska intressen som påverkat godset och bygden. De adliga familjerna har bedrivit medveten godspolitik och försökt förmera sina inkomster från godsets ägor så gott som möjligt. Man har tidvis bott på huvudgården och då varit delaktig i det sociala livet på platsen. Efter att Skåne blev svenskt 1658 var Torup under många år löningsgods för Sveriges generalguvernörer i Skånelandskapen. Dessa var alla militärer, hade flera löningsgods och befann sig ofta utomlands i krigstjänst. De styrde godset med hjälp av fogdar och deras personliga påverkan på folket i Bara socken var nog marginell. Att man 1671 egaliserades de 11 gårdarna i Bara by var troligen ett led i att förenkla godsets administration. Med egalisering menades i detta sammanhang att byns arealer fördelades så att alla gårdarna blev likstora ekonomiska enheter. Detta medförde stora fördelar för godset samtidigt som det måste ha betytt inskränkningar i arrendatorernas vardag. Nu kunde man bättre ha kontroll över gårdarnas dagsverken på huvudgårdens marker och säkerställa och förenkla hanteringen av arrendena. När Torup åter kom i privat ägo i mitten av 1700-talet blev engagemanget för godset och dess avkastning åter en viktig del av invånarnas vardag. Och så skulle det förbli långt in i modern tid. Delvis påverkar godsets rumsliga organisation fortfarande livet i Barabygden, även om själva godset i dag är upplöst.

Byarna i Bara socken skiftades relativt sent. Först 1818 genomfördes enskiftet i Bara by. Kring Malmö hade huvuddelen av byarna då varit enskiftade i nio år. Man anar här en försiktighet hos godsägaren på Torup. År 1811 hade det sista riktiga bondeupproret i Sverige ägt rum i trakten (i Klågerup). Torpare och bönder från bland annat Bara socken hade, med vapen i hand, framhävt sitt missnöje med överhögheten i socknen. Det var nog klokt av Torups ägare att vänta några år innan planen för godsets mark och byarnas skiftande offentliggjordes. De tidigare 11 gårdarna i Bara by, alla utom prästgården, slogs samman till fyra brukningsenheter på 1840-talet. Bygården kom att, liksom prästgården, ligga kvar i bykärnan medan Tranberga, Ängagården och Baragården flyttades ut från bytomten. Arrendebönderna avhystes eller blev dagsverkstorpore och/eller hantverkare under godset. Avhysningen innebar att bönderna fick 5 år på sig att finna lediga arrendegårdar på annat håll.

Figur 3. Utdrag ur karta över Värby från år 1862. Torups kartarkiv akt A121.

Byn Värby utvecklades under renässansen, som ovan nämnts, till en underhållsenhet för godset. Byn enskiftades enligt vissa uppgifter år 1825, men verkar enligt en lantmäteriakt från 1862 bara ha genomgått ett storskifte. Delar av byns västra vång överfördes till Spångholmens gård, liksom delar av den Södra vången. Den senare vången kom att delas mellan Spångholmen och Torup som på så sätt utökade sin odlingsbara mark betydligt.

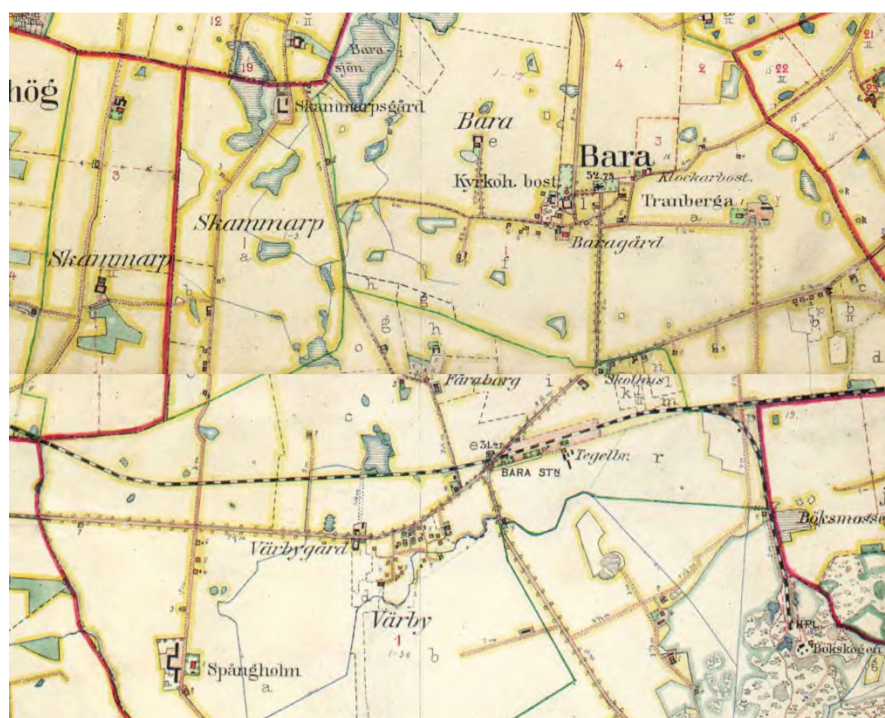
Skammarps by enskiftades 1811 och kom att delas mellan Skabersjö och Torups gods. Av de tre gårdar som tillhörde Torup i mitten av 1800 talet bildades plattgården Skammarp. Plattgårdar blev vanliga, stora brukningsenheter vid de Skånska godsen under 1800-talets mitt och mötte upp mot de högre kraven på storskalig produktion av lantbruksprodukter till Europas växande stadsbefolkningar. Flera mindre gårdar slogs samman och stora, rationella brukningsenheter bildades. Därmed kom veckodagsböndernas dagsverksplikt att ersättas med ett penningssystem där stora, rationella gårdsenheter betalade arrenden till godsen. Arbetskraften blev nu anställda lantarbetare, vanligen kallade statare efter löneformen. Detta system har delvis varit bestående ännu i modern tid, även om ägarna till godset inte längre tillhört den skånska adeln utan varit hemmahörande i Malmö kommuns maktkorridorer. För några år sedan sålde Malmö kommun större delen av Torups huvudgårds lantbruksmark till PGA och den stora golfbanan anlades.

Genom skiftena och omstrukturering av lantbruksmarken till stora, rationella brukningsenheter, blev bönderna i området få men lantarbetarna desto fler. Detta fick påtagliga konsekvenser för samhällsutvecklingen i Baraområdet. Områdets avsaknad av annat större kapital än det godset och storgårdarna disponerade, gav få nya investeringar i handel eller andra verksamheter som inte var direkt knutna till det storskaliga lantbruket. Den år 1894 anlagda järnvägen mellan Malmö och Genarp gav exempelvis begränsade investeringar i trakten. Larssons handelshus, nuvarande Linsbo, etablerades dock samtidigt som järnvägsstationen, och i början av nästa århundrade (1902) flyttade Torups tegelbruk nära stationsläget, nu med namnet Bara tegelbruk. En handfull hus och villor etableras vid stationsläget på Värbys och Bara bys mark, men någon egentlig tätort, som i fallet med Klågerup, uppstod inte.

Ägarna till Torup hade, bortsett från tegelbruket, inga industriella ambitioner alls till skillnad från ståndsbönderna på Klågerup. I Bara anlades ingen saftstation (som i Klågerup) men väl en betväg för traktens bönder. Ett handelshus (i dag kallat Linsbo) etablerades som sagt, främst för att förse traktens lantbrukare med utsäde och för att köpa upp deras lantbruksöverskott. Skolor och lärarbostäder uppfördes en bit från

stationsläget, vilket visar att man inte haft några ambitioner från godsets sida att skapa en samlad tätort.

Järnvägen genererade däremot en tidig form av turism kopplad till Torup. Malmöborna tog gärna tåget hit och ett stickspår till bokskogen vid Torup byggdes ut för nöjeslystna Malmöbor. Bokskogens skönhet och dansbanornas härlighet lockade ut folk från staden under vår- och sommarmånaderna. Under 1930-talet förändrades detta och badliv blev ett populärare nöje än skogs promenader. Resandet på järnvägssträckningen minskade samtidigt som även godstrafiken förlorade i betydelse. År 1939 begärde järnvägsbolaget att få lägga ned driften, men kriget kom i mellan och järnvägen blev kvar, av främst strategiska orsaker. År 1948 avvecklades dock järnvägslinjen och det sista tåget passerade stationen i Bara den 8 maj detta år.

Figur 4. Området kring Bara och Värby i häradsekonomska kartan från början av 1910-talet

År 1968 avled friherre Ernst Gustaf von Leithner, godsets dåvarande ägare. Torup, med sin bokskog och sin underliggande mark såldes till Malmö Stad. Innan dess hade Ernst Gustaf påbörjat ett nytt kapitel i godsets historia. En del av den forna byn Värbys mark hade försålts till villatomter. Järnvägen var sedan länge nedlagd och det nya villaområdet lanserades som det moderna, bilburna boendet.

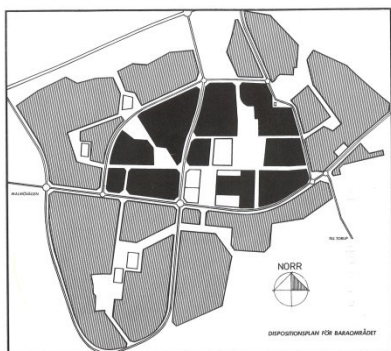
Typiskt nog var det Värby bys mark som blev föremål för denna förändring. Genom den strukturrationalisering som skett under 1800-talet blev brukningsenheterna här både få och i bästa fall medelstora. Att avveckla dessa betydde relativt lite för Torups godsekonomi samtidigt som ett betydande engångskapital frigjordes.

DET MODERNA VILLASAMHÄLLET FRAMVÄXT

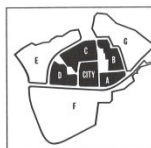
Det moderna Baras framväxt tog sin början under 1960-talets första år. AB V. Liljenbergs bygg ansvarade för den första utbyggnadsetappen, som omfattade området mellan Möllebergavägen och Värbygården. Planen upprättades av SAR Ingeborg Hammarskjöld Reis i Lund som också ritade husen. På försommaren 1965 kunde Landshövding Gösta Netzen inviga "Trädgårdsstaden Bara" med de första 44 husen. En reklambroschyr gavs ut av AB V. Liljenbergs bygg i Lund för att presentera det nya villaområdet. När denna trycksak producerades var ännu inga byggnader uppförda, utan de olika villorna är återgivna i modell eller som planer.

Ytterligare fyra utbyggnadsetapper följde och snart behövdes nya skolor. I slutet av 60-talet byggdes Värbyskolan. Ungefär samtidigt lät "Stiftelsen Barabostäder" uppföra hyreslägenheter i enplanshus, följt av ett antal pensionärsbostäder, där Bara kommun var byggherre. En ny plan för hela villaområdet antogs 1965. Nu planerades för centrumbebyggelse och fjärrvärmeanläggning. Baraskolan stod klar 1971 och

förskolor uppfördes under 1960-talets andra hälft. Bygandet av radhusområdet Värbyängen gav Bara en ung befolkning med många barnfamiljer.

Första byggnadsetappen omfattar även servicecentrum
 Bebyggelsen i Bara kommer att grupperas kring en samhällskärna innehållande skola, butiker, busstation och allmänna serviceanläggningar. Markområdet som skall bebyggas omfattar sammanlagt 300 ha. När mark för vägar, gemensamma grönområden, skyddsområden etc. avdelats återstår ca 210 ha att tagas i anspråk för den egentliga bebyggelsen och 15 ha för servicecentrum och andra allmännyttiga byggnader såsom poststation, sjukstuga, ungdomsgård, barn daghem och lekande.

Rationella byggnadsmetoder — stora enheter

Redan på ett tidigt stadium av planeringen framstod det ur ekonomiska och allmänna planingspunkter nödvändigt att Bara-projektet fick vissa bestämda proportioner. Alla parter var ense om att i Bara skapa en självständigt fungerande enhet, med all den service en modern villastad idag kräver. De grundläggande konstruktionserna för vattenförsörjning, rening, avlopp etc. kunde ekonomiseras endast genom att slå ut dem på ett stort antal villor.

Samtidigt kunde trivselarrangemangen med kompletterande anläggningar för skolundervisning, sjukvård, handel etc. få ett bra underlag.

Ettapp A har påbörjats och omfattar ca 70 hus. Därefter följer byggnationen de angivna bostavsbebyggelserna. Det sista området söder om landvägen beräknas vara färdigbyggt i slutet av 70-talet.

Stora planklassen t. v. visar det område som kommer att bebyggas. Området skärs av nuvarande vägen från Malmö. Sällanuppbyggen. Den markerade norna vägen från Malmö beräknas vara färdigbyggd inom en 5-årsperiod och kan då ge en ännu snabbare förbindelse.

Av skissen ovan kan Ni lätt utläsa byggnadstakten. Vi har redan talat om Citybebyggelsen som beräknas vara klar under 1967.

Figur 5. Planerade utbyggnadsetapper i Bara enligt broschyr från mitten av 1960-talet.

Goda planlösningar.

Planskisserna på följande sidor visar husens inre dispositioner. Arkitekterna har velat lägga betoning på våra behov i dagligt bruk — speciellt att ge barnfamiljerna god vardagsrytm genom att i görigaste mån ge alla familjemedlemmarna en vrå att kunna draga sig tillbaka till — för arbete och vila.

Typ 15 A

Lägenhetsyta 125 kvm exkl. biutrymmen. Denna hustyp är ytterst charmfull i sin T-formade stil. Här finns väldisponerade rumssytor inne och en god kontakt med naturen genom rikligt tilltagna glasutor i vardagsrummet — ett hus för en exklusiv smakriktning.

Typ 15 A har 4 sovrum, kök med matplats, vardagsrum med öppen spis.

Pris 105.600:— exkl. tomt

Figur 6. Exempel på hustyp och inre dispositioner enligt broschyr från mitten av 1960-talet.

År 1977 hade Bara 1000 bostäder. Detta kan jämföras med årsskiftet 1964-65, då det fanns 15 hus i samma område. Efter 1977 är utbyggnaden av Bara under en längre tid begränsad, men några nya områden tillkommer under 1980-talet. Dessa följs upp på 2000-talet med ytterligare exploateringar.

I skrivandes stund planeras det för ännu en utbyggnad av villaortens olika delar. En förstärkning av ortens centrum håller på att genomföras och en mer differentierad bebyggelse än den tidigare småhusbebyggelsen håller på att etableras. Samtidigt projekteras och byggs ett nytt villaområde som kallas ”Bara backar”.

Kulturmiljön i lagstiftningen

I detta avsnitt ska lagstiftning som idag är kopplad till och relevant för kulturmiljön i tätortsområden redovisas och kommenteras i förhållande till Svedala och Klågerup.

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN (MILJÖBALKEN)

Riksintressen är geografiska områden med värden av nationell betydelse. Dessa ska, enligt hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap Miljöbalken, skyddas långsiktigt mot åtgärder som påtagligt kan skada värdena. Riksintressen ska hanteras av myndigheter vid prövning enligt ett antal lagar, bland annat Plan- och bygglagen. Det innebär att riksintressena ska tillgodoses och vägas mot varandra i den kommunala fysiska planeringen. Riksintressen kan inte vägas mot lokala intressen, uppstår påtaglig skada får förändringen inte genomföras.

Riksintressen för kulturmiljövården utpekas av Riksantikvarieämbetet. I Svedala kommun finns tre områden av riksintresse för kulturmiljövården; M:K116 Görslöv-Torup mm, M:K117 Skabersjö och M:K122 Börninge. Inget av dessa områden berör

Svedala tätort. Klågerup ligger däremot i direkt anslutning till riksintresset Görslöv-Torup.

BYGGNADSMINNE (KULTURMILJÖLAGEN)

En byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde, får av Länsstyrelsen förklaras som byggnadsminne enligt 3 kap kulturmiljölagen (1988:950). Varje byggnadsminne har speciellt anpassade skyddsbestämmelser som reglerar vad som är skyddat. Vård och underhåll samt förändringsarbete kräver tillstånd av länsstyrelsen.

I Svedala kommun finns ett byggnadsminne, Skabersjö skola.

Byggnader som är särskilt värdefulla och som ägs av staten kan av Riksantikvarieämbetet utses till statliga byggnadsminnen. Några sådana finns inte i Svedala kommun.

KYRKOR OCH BEGRAVNINGSPLATSER (KULTURMILJÖLAGEN)

De kulturhistoriska värdena i alla kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser som Svenska kyrkan ägde när kyrka och stat skiljdes åt år 2000 är skyddade enligt 4 kap 2 § kulturmiljölagen (1988:950). De kyrkor som är uppförda före 1940, eller är särskilt utpekade, behöver tillstånd från Länsstyrelsen för att väsentligt ändras enligt kulturmiljölagens 4 kap 3 §.

FORNLÄMNINGAR

Fornlämningar skyddas av kulturmiljölagen (1988:950). Enligt lagen är det förbjudet att förändra, ta bort, skada eller täcka över en fornlämning men länsstyrelsen kan ge tillstånd till ingrepp i fornlämningen.

VARSAMHETSKRAV (PLAN- OCH BYGGLAGEN)

I Plan- och bygglagen 8 kap 17 § anges att ändring av en byggnad ”ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.”

I detaljplaner kan kommunen införa varsamhetsbestämmelser (k) vilket är ett sätt att förtydliga vilka de viktiga karaktärsdragen och värdena i bebyggelsen är och hur de ska tas tillvara. Varsamhetskravet är dock ett generellt krav som gäller alla ändringar av alla byggnader oberoende av om byggnaden är skyddad i detaljplan eller utpekad i till exempel ett kulturmiljöprogram.

Införa skyddsbestämmelser (q) och rivningsförbud (r) i detaljplan (Plan- och bygglagen)

I Plan- och bygglagen 8 kap 13 § anges att ”en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.” Detta kan även tillämpas på exempelvis tomter och allmänna platser. Förvanskningförbudet är inget förändringsförbud, utan det är de egenskaper som gör byggnaden värdefull som är skyddade. Särskilt värdefulla byggnader ska också underhållas så att de särskilda värdena bevaras (PBL 8:14).

För byggnader, tomter etc som är särskilt värdefulla såsom avses i PBL 8:13 kan kommunen införa skyddsbestämmelser och rivningsförbud (q och r) i detaljplan. Lagtexten om förbud mot förvanskning gäller dock särskilt värdefull bebyggelse oberoende av om den är skyddad i detaljplan eller utpekad i till exempel ett kulturmiljöprogram.

Attefallsreglerna

- De s.k. Attefallsreglerna, Plan- och bygglagen 9 kap 4§, 4a-e, började gälla 2 maj 2014
- Dessa innebär att man på sin tomt får uppföra en byggnad om 25 kvadratmeter och med en höjd till nock på 4,0 meter. Byggnaden kan användas som exempel uthus, garage, förråd, trädgårdsväxthus, gäststuga, bastu, kompletterande bostadshus eller bätthus. Byggnaden skall vara anpassad till omgivningarna och kan inte uppföras närmare än 4,5 meter från tomtgräns utan grannens skriftliga medgivande. Byggnaden kräver inte bygglov men väl en byggnadsanmälan. För Attefallshus gäller att åtgärderna får

utföras oavsett vad detaljplanen anger om exempelvis hur stor area som får bebyggas på varje tomt.

- Ett befintligt en- eller tvåplanshus kan tillbyggas med en byggyta på upp till 15 kvadratmeter. Tillbyggnaden får inte vara högre än höjden på det befintliga husets taknock. Avståndet till tomtgräns ska vara minst 4,5 meter. Åtgärden är anmälanpliktig.
- Högst två takkupor på ett en- eller tvåbostadshus som inte redan har takkupor får byggas. Finns det redan en takkupa så får högst en till byggas. Den sammanlagda bredden på takkuporna på huset får vara högst hälften av längden på taket, mätt från gavel till gavel. Anmälan behövs om bygget av takkupan innebär att konstruktionen av byggnadens bärande delar berörs. Bygglov behövs om bygget av takkupan innebär att ingrepp i takets bärande konstruktion (exempelvis takstolar och balkar) görs. Bestämmelsen innebär att takkuporna måste vara små för att du varken ska behöva göra en anmälan eller söka bygglov. Det är ägandes ansvar att själv kontrollera att takkuporna uppfyller samtliga krav oavsett om åtgärden behöver anmälan – och/eller bygglov.
- I ett enbostadshus får ytterligare en bostad inredas. Plan – och bygglagens krav på tillgänglighet ska uppfyllas. Åtgärden är anmälanpliktig. Vid yttre ändringar (exempelvis sätta in ett nytt fönster eller en ny dörr) i samband med inredning av ytterligare en bostad skall bygglov sökas.

Byggnadsnämnden kan bestämma att åtgärderna enligt Attefallsreglerna kräver bygglov om de utförs i en värdefull miljö eller byggnad. Särskilt värdefull bebyggelse kan alltså undantas från de så kallade Attefallsreglerna om bygglovsbefriade åtgärder.

KULTURMILJÖPROGRAM FÖR SKÅNE

Kulturmiljöprogram för Skåne är framtaget av Länsstyrelsen, och är ett regionalt kunskapsunderlag vad gäller kulturmiljö sedan den 13 december 2006. Kulturmiljöprogram finns tillgängligt på Länsstyrelsens hemsida.

I Svedala kommun är tre områden utpekade som särskilt värdefulla kulturmiljöer: Börtinge-Lindholmen, Skabersjö-Bara-Mölleberga och Svedala. Dessutom går Kulturmiljöstråket Grevebanan (Malmö-Ystad järnväg) genom kommunen. Svedala tätort och Klägerup ingår i de utpekade miljöerna. Programmet kan utgöra ett bra kunskapsstöd i kulturmiljövårdsarbetet i Svedala kommun. ”

Bebyggelseinventering av Bara tätort med omgivningar

I detta avsnitt redovisas resultaten av den genomförda bebyggelseinventeringen i Bara tätort med omgivningar. Efter en presentation av tidigare inventeringar redovisas hur kategoriindelning och värdeklassning av den kulturmiljömässigt värdefulla bebyggelsen har genomförts. Därefter redovisas bebyggelseinventeringen områdes- och kategorivis.

TIDIGARE INVENTERINGAR AV BEBYGGELSE I BARA.

En första inventering med åtföljande fotodokumentation genomfördes av Skånes Hembygdsförbund år 1951. Carl Gustaf Lekholm, en legendarisk museiman och antikvarie var den som gjorde fältstudierna. Inventeringen resulterade i en arkivrapport i Skånes Hembygdsförbunds arkiv i Lund.

Under den tid som Bara kommun fanns genomfördes, i nära samarbete mellan kommunens Naturvårdskommitté och Etnologiska institutionen vid Lunds universitet, inventeringar av kommunens äldre bebyggelse, uppförd före 1930. Två större rapporter skrevs 1972 och 1973 i vilka olika bearbetningar av detta material presenterades. Först ut var rapporten ”Människa-Teknik-Miljö” som utgör en allmän beskrivning av kommunens äldre bebyggelse. Materialet redovisas som tre uppsatser vilka behandlar förändringar inom bebyggelsen, en specialstudie över Skabersjö by samt tegelbebyggelsens framväxt under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet.

Rapporten ”Bara- en studie i förändring” kom ut 1973 och behandlar skiftenas betydelse för den äldre bebyggelsen. Det är framförallt lantbrukets ekonomiska

förändringar som avspeglas där bebyggelsen kommit att utgöra ramverket för denna process. En viss insikt om övriga näringar som fanns på landsbygden ges också av framställningarna.

Ingen av de berörda rapporterna innehåller kulturhistoriska värderingar av bebyggelsen eller kan ligga till grund för sådana.

Som avknoppningar av 1970-talets inventeringar lät Bara kommun vid mitten av 1970-talet trycka två skrifter i samarbete med Etnologiska institutionen vid Lunds universitet; "Närmiljö i Bara" och "Strövtåg i kulturbygd".

I samband med planerandet av PGA:s golfbana vid Torup gjorde Malmö Kulturmiljö en större kulturmiljöutredning med bland annat en utvärdering av bebyggelsen kring Spångholmens gård. Denna har sedan följts upp av två rapporter, en från företaget "Tyréns" som har titeln "Spångholmens gård-Byggnadsteknisk inventering" och den andra, en MKB (Miljökonsekvensbeskrivning), har upprättats av företaget "Wallin kulturlandskap och arkeologi" och är en utvärdering av landskapet, men också en kulturmiljökonsekvensanalys för bebyggelsen vid Spångholmens gård. I rapporterna har man kommit fram till ungefär samma slutsatser som "Malmö Kulturmiljö" gjort några år tidigare. Den då välbevarade bebyggelsen framstod som kulturhistoriskt värdefull och rekommendationen var ett bevarande av samtliga byggnader längs vägen. Dessa både rapporter gjordes i samband med upprättandet av en detaljplan för Bara Söder år 2012.

För villasamhället i Bara finns ingen regelrätt bebyggelseinventering, men Svedala kommun har upprättat "Råd och Riktlinjer för omfärgning, byte av fasadmaterial eller taktäckningsmaterial i Bara" som avser detsamma. Den senare antogs av Bygg- och miljönämnden 2011.

KULTURMILJÖPROGRAMMETS OCH INVENTERINGENS UPPLÄGG OCH AVGRÄNSNINGAR

Grunden för inventeringen av Bara har utgjorts av arkivgenomgångar i Svedala kommuns kommunarkiv och byggnadsnämndens verksamhetsarkiv samt av litteraturstudier. Fältstudierna har gjorts genom okulär besiktning till fots av områdena där varje områdes olika karaktärsdrag beskrivits. I de serieproducerade villaområdena har genomgångar gjorts för att se vilka större avvikelser som finns inom respektive område. Dessa områden har i inventeringen sedan fått sifferbeteckningar medan bebyggelsekategorierna fått bokstavs-beteckningar. Efter varje områdespresentation finns en fördjupning om vilket förhållningssätt som förslås för bevarandet och bibehållandet av de områdesspecifika kulturhistoriska värdena. Klassningen av de kulturhistoriska värdena har fått sifferbeteckningar och finns i en speciell tabell. Utöver bebyggelsen har även grönområden inventerats och värderats.

En fotodokumentation av bebyggelsen har gjorts vilken biläggs kulturmiljöprogrammet. I villaområdena har ett typiskt hus valts ut för fotografering då skillnaderna mellan de enskilda byggnaderna här är marginell. Området som inventerats har följt de gränser som Svedala kommun pekat ut inför kulturmiljöprogrammets upprättande. Områden och bebyggelse som ligger utanför dessa avgränsningar har i undantagsfall nämnts, mest för att förtydliga speciella värden, men ingår inte i kulturmiljöprogrammet.

Bebyggelsens kategoriindelning.

Då bebyggelseutvecklingen i Bara är ganska olik den i Klågerup och Svedala följer att även kategoriindelningen blir annorlunda för Bara. Kategorierna är färre och utgörs av:

A: Agrar bebyggelse. Det vill säga lantbrukets tillhörande bebyggelse.

B: Småhusbebyggelse. Mindre friliggande byggnader.

C: Villabebyggelse. I Bara sammanhållen bebyggelse, oftast serieproducerade fristående hus eller radhus. Här ingår även envånings flerbostadshus, oftast byggd av stiftelser, i dag förvaltade av Svedalahem.

D: Bebyggelse av offentlig karaktär.

Några flervåningshus som uppförts före början av 1980-talet finns inte i Bara.

Klassning av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Vid fältinventeringen har den bebyggelse som tillkommit före år 1980 bedömts utifrån kulturmiljösynpunkt. Den bebyggelse som vid fältbesök har bedömts ha ett

kulturmiljövärde har klassificerats i tre värdeklasser. Dessutom har offentliga miljöer och större grönområden besökts i fält, och de som bedömts ha ett påtagligt kulturmiljövärde har fått utgöra en fjärde klass. Klasserna har följande definition:

- 1 Särskilt värdefull byggnad. Byggnad som är särskilt värdefulla ur historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller arkitektonisk synpunkt. (Byggnad som bl a är undantagen från Attefallsreglerna och som vid detaljplanläggning kan föreslås få skyddsbestämmelser för kulturvärden).
- 2 Värdefull byggnad. Byggnad som har ett kulturhistoriskt och/eller ett miljöskapande värde. (Byggnad som i detaljplaner kan få varsamhetsbestämmelser).
- 3 Byggnad i byggelseområde med enhetlig karaktär. Område som bildar en helhet med en egen karaktär, genom likartad utformning/och eller gemensam historia. Helheten har här ett större värde än de enskilda byggnaderna.
- 4 Offentlig miljö eller grönområde med påtagligt kulturmiljövärde.

BARAOMRÅDETS BEBYGGELSE

Kategori A: Den agrara bebyggelsen före tätortens etablering.

Lantbrukets byggnader finns både i Bara by, område 1, i Värby, område 4, längs uppfartsvägen till och kring gården Spångholmen, område 5. Både ensamgårdar, torp och mer samlad bybebyggelse finns i övrigt inom områdena 2, 3 och 5 samt inom själva villaorten. Befintliga gårdar har varit, eller är stora brukningsenheter, med ståtliga mangårdsbyggnader och ännu större ekonomibyggnader reflekterande traktens goda jordar och historiska godskoppling. Här finns inte riktigt de höga bonitetstal som gäller för jorden på Söderslätt, men den höga lerhalten i jordarna ger en jämn avkastning även vid dåliga odlingsår.

Den goda odlingsjordens avkastning återspeglas i gårdarnas arkitektur. Mangårdsbyggnaderna är i allmänhet uppförda under 1800-talets andra hälft då de ekonomiska fördelarna av skiftena hunnit ikapp arrendekostnaderna. Gult tegel från tegelbruket i Bara, en gång ägt av Torups gods, dominerar. Dekorationer är sparsamt förekommande men oftast murade i rött tegel. Detta gäller fönster- och dörrömfattningar, lisener, hörnkedjor och takfotsmarkeringar. Ångagården (utanför inventeringsområdet) och det forna kommunhuset har båda uppförts med frontespiser på byggnadernas södra långsida.

Figur 7. Hus på Bara byväg 27. Objekt nr. 1 i tabell 1.

Figur 8. Hus på Bara byväg 25. Objekt nr. 2 i tabell 1.

Samma arkitektoniska uttryck möter vi i gården Spångholmen och de längs dess tillfartsväg uppbyggda, äldre arbetarbostäderna. Den gemensamma nämnaren är den byggmästare som anlätades av Torups gods. På 1860-talets slut etablerade en byggmästare med sju anställda i Hyby. Även om han inte är upphovsman till all tegelbebyggelse i området så har vederbörande onekligen satt sin prägel på en stor del av den.

Hur gårdarnas karaktärsbyggnader från början gestaltats anar vi genom att se på Ferdinand Bobergs fina akvareller som i dag finns Malmö konstmuseums samlingar. Men man kan också betrakta den kvarvarande torpbebyggelsen och i sitt sinne förstora denna för att ana hur de stora gårdarnas karaktärsbyggnader en gång i tiden gestaltat sig.

Figur 9. Killehuset på Möllebergavägen 23. Killan till vänster närmast i bild. Objekt nr. 44 i tabell 1.

Ett för trakten märkligt byggnadsdrag är de så kallade Coyettagavlarna. Dessa är halvvalmade och tydligt inspirerade av frisisk byggnadskonst. Allmänt menar man att hustypen kom till Torup då Johan Beck-Fries 1735 återfick godset från den Svenska kronan. Släkten Beck-Fries hade en gren av familjen som härstammade från Frisland.

Takformen finns i flera utföranden men flertalet tycks ha varit halvvalmade tak av samma typ som återfinns på Helenetorp i Bara by, men också Killehuset halvvalmade branta tak är en variant på temat.

Kategori B: Småhusbebyggelse.

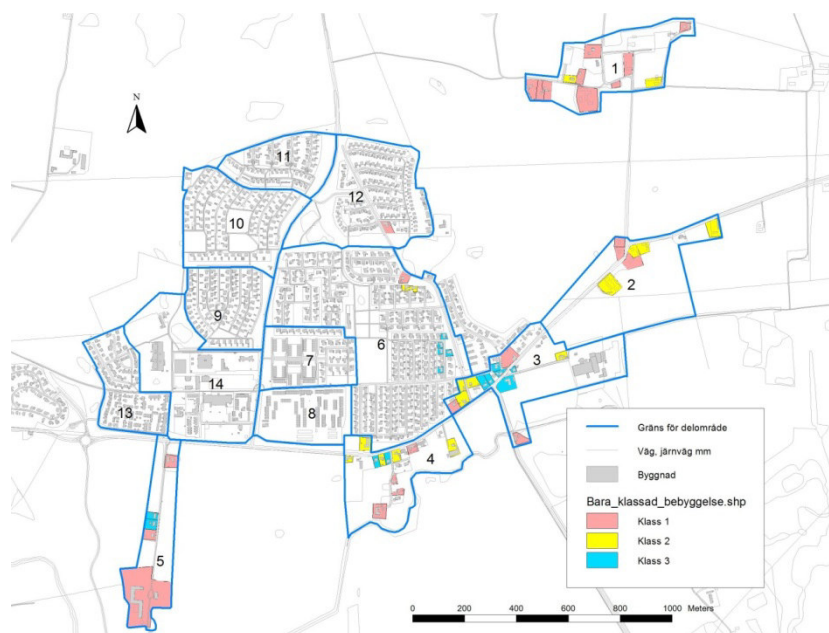
Med småhusbebyggelse avses här mindre, fristående byggnader som ofta har villakarakteristik och är uppförda före 1960. Enstaka enheter kan vara rester av äldre gårdar eller torp där kopplingen till lantbruket sedan länge avvecklats.

Kategori C: Villaorten.

Villaorten bebyggelse kännetecknas av uniformitet där enskilda exploaterare valt att uppföra hus av samma standardiserade typ inom det egna området. Dock är standardiseringen olika långt driven och ganska stora variationer finns. Exempelvis har man valt att spegelvända planer, gavelvända hus respektive orientera huvudfasaden mot gatan. Där så är möjligt har suterränghus blandats med andra. Färgerna på gavelrösten och paneler växlar också. På så sätt har betydande variationer erhållits även om byggnadstyperna är standardiserade. Radhusområdet Värbyängen respektive de så kallade stiftelserna är också uppförda efter repetitiva ritningar

Kategori D: Offentlig bebyggelse och verksamheter.

Då Bara tätort inte varit kommuncenter finns få offentliga byggnader i tätorten. En del av vad som tidigare har varit offentliga byggnader har även privatiserats. Det gäller t.ex. Kommunhuset i Bara kyrkby, stationshuset i det lilla stationssamhället och de äldre skolbyggnaderna. I detta sammanhang betraktas de dock som offentlig bebyggelse. Till kategori 4 räknas även Bara kyrka, församlingshemmet i Värby, skolor, dagis och vårdlokaler samt Bara tegelbruk.

Figur 10. Den inventerade och klassindelade bebyggelsen i Bara. Numreringen avser delområden i inventeringen (kopplad till redovisningen nedan).

OMRÅDE 1 - BARA KYRKBY.

Kyrkbyn Bara ligger högt i ett böljande backlandskap. Byns namn, som är skriftligt belagt första gången år 1283, betyder troligen bar i betydelsen kal, dvs. en bar kulle i ett i övrigt skogsklätt landskap. Bara härad omnämns första gången under perioden 1138-1177, och då det hävdats att häradet har sitt namn efter byn så existerade den redan på 1100-talet.

När vi först får information om socknens storlek år 1569 finns 11 tiodegivare. Uppgiften, som kommer från Lunds stifts Landebok, är delvis oklar. Troligen har ett antal gårdar i socknen, av okänd anledning, inte betalat tionde och är därmed inte

representerade i Landeboken. Däremot tycks gårdsantalet väl överensstämma med de 11 gårdar i Bara by som är kända sedan 1600-talet.

<i>Objekt Nr.</i>	<i>Adress</i>	<i>Klass</i>	<i>Objekt Nr.</i>	<i>Adress</i>	<i>Klass</i>
1	Bara byväg 27	1	53	Bokgatan 10	3
2	Bara byväg 25	1	93	Malmövägen 647:7	1
3	Bara byväg 23	1	95	Malmövägen 647:28	3
5	Bara byväg 14	2	96	Malmövägen 647:32	3
6	Bara byväg 8	1	98	Malmövägen 647:36	1
7	Bara kyrkoväg 64	1	100	Malmövägen 647:59	1
8	Bara kyrkoväg 85	1	107	Malmövägen 575	2
10	Bara kyrkoväg 71	1	108	Värbygården	2
12	Bara byväg 5	1	109	Malmövägen 565	3
15	Bara kyrkoväg 58:33	1	111	Malmövägen 561	2
16	Malmövägen 451?	2	112	Malmövägen 557	2
17	Malmövägen 427	2	113	Elnatorpsvägen 4	3
18	Bara kyrkoväg 1	1	114	Malmövägen 235:9	2
19	Malmövägen 440	1	115	Malmövägen 549	1
20	Malmövägen 439	1	118	Elnatorpsvägen 9	1
21	Malmövägen 437	2	119	Elnatorpsvägen 15	1
22	Malmövägen 503:22	2	121	Elnatorpsvägen 24	1
23	Malmövägen 451	2			
24	Malmövägen 503:5	3			
25	Malmövägen 503	3			
27	Malmövägen 61:407	2			
30	Malmövägen 664	1			
32	Malmövägen 510, 512	3			
33	Malmövägen 506	3			
35	Linsbogatan 14	1			
36	Möllebergavägen 4	2			
37	Möllebergavägen 3	2			
38	Linsbogatan 10	3			
40-42	Bokgatan 8, 9, 11	3			
44	Möllebergavägen 23	1			
45	Fasangatan 5 och 6	2			
46	Tärpilsgränd 2	1			
47	Malmövägen 524	2			
48	Malmövägen 526	1			
51	Bokgatan 3	3			

Tabell 1. Den klassificerade bebyggelsen i Bara. Objektnumret hänvisar till fotografnummer i fotolista som tillhör kulturmiljöprogrammet för Bara

Byns gårdar låg ursprungligen utspridda kring en bygata sydväst om kyrkan. Den senare är i sina äldsta delar från 1100-talet och är helgad åt S:ta Maria. Hela byn låg under Torups gods så långt tillbaka man kan följa den i källmaterialet.

I dag består byn av ett antal tidigare gatehus, dagsverkstorp samt en större gårdsenhet (Kategori B och A). Byn ger ett ålderdomligt intryck med få nyare hus i själva bykärnan, faktiskt endast ett. Längs Bara Kyrkoväg finns en del mindre hus av hög ålder liksom vid Bara byväg.

Figur 11. Gård på Bara byväg 23. Objekt nr. 3 i tabell 1.

Förutom kyrkan finns inte längre någon offentlig bebyggelse i bykärnan (Kategori D). Tidigare har det forna Kommunhuset, Prästgården och Klockaregården kunnat räknas till denna kategori.

Kommunhuset stod klart 1902 och här fanns fattighus, skollokal och kommunalförvaltning innan den egentliga Bara kommun bildas 1952. Huset är idag ändrat till bostadshus, men har kvar sin ursprungliga arkitektur. Läget är dominerande i slutet av tillfartsvägen från Malmövägen och med Bara kyrka som bakgrund. Huset är uppfört i en klassiserande stil som är mycket vanlig för det förra sekelslutets byggnader i Baraområdet. Gult tegel från dåvarande Torups tegelbruk med detaljer som gesimser och hörnkedjor i rött tegel. I dag är hörnkedjor och detaljer vitputsade.

Figur 12. Prästgården i Bara kyrkby. Objekt nr. 8 i tabell 1.

Prästgården är byns enda hus som byggts av trä och tycks ha en uppsvensk förebild. Byggnaden uppfördes 1912 som ersättning för den gamla kringbyggda prästgården i korsvirke. Den ”nya” prästgården placerades mitt emot kyrkan men på så stort avstånd att någon direkt geografisk samhörighet inte är märkbar.

Lantbrukets byggnader (Kategori A)

Dessa representeras av en större gårdsenhet inom inventeringsområdet, nämligen Baragården, vars gårdstomt återfinns redan på en lantmäterikarta från 1694. Gården har alltså en lång kontinuitet på samma plats.

Fälttorp, Grönetorp (Grönatorp), Helenetorp och Månstorp utgör gamla torp som återspeglar den tid då Torups arbetskraft hämtades från dagsverkstorp och veckodagsbönder. De har uppförts i slutet av 1700-talet och under 1800-talets första hälft. Minst fyra liknande torp som också legat i bykärnan har rivits under 1900-talet. I dessa torp bedrevs också hantverk såsom t.ex. träskomakeri, men här fanns också en lanthandel. Även de mindre husen öster om Bara Kyrkväg tillhör denna byggnadstyp, men tidpunkten för deras uppförande är oklar.

Figur 13. Bygården på Bara byväg 5. Objekt nr. 12 i tabell 1.

Figur 14. Lantarbetarbostad på Bara byväg 14. Objekt nr. 5 i tabell 1.

Längs Bara byväg finns två lantarbetarbostäder, typiska för 1930-talet och tiden före statarsystemets avskaffande. De har tillhört Bygården respektive Baragården.

Två nyare hus, en villa på Bara Byväg och ett hus av egnahemstyp norr om byn tillhör byggnadstyper som inte kan associeras med lantbruket. De är uppförda på 1930-talet respektive 1960-talet.

Förhållningssätt.

Bara by utgör en känslig kulturmiljö med klara värden där bykaraktären understrycks av backlandskapets böljande kullar. Dessa värden består av dess centralt och högt belägna kyrka, vilken syns vida omkring och byns bebyggelse ligger utspridd kring denna med sina äldre hus, de slingrande, allékantade vägarna som delvis fortfarande är grusbelagda, stora uppväxta trädgårdar med höga karaktärsskapande träd och den obebyggda gröningen i byns mitt. Bygårdens storgårdskaraktär följs upp av de mindre gatehusen och lantarbetarbostäderna längs Bara byväg. Liknande bebyggelse med torp och Klockaregård finns nordöst om kyrkan. Den forna Prästgården och det f.d. Kommunhuset bidrar också med en väsentlig del av byns kulturmiljövärden.

Som ovan påpekats har det funnits fler hus på platsen tidigare. En försiktig utbyggnad med enstaka hus borde därför vara möjlig, förutsatt att nya hus underordnar sig den äldre bebyggelsens karaktär. Ny bebyggelse skall vara i ett plan, med sadeltak om minst 45 graders lutning. Man kan här notera att byns alla äldre bostadshus orienterats med gavlna i öst – västlig riktning, att husen har branta sadeltak med markerade skorstenar. Fyra av de äldre byggnaderna i byn har stråtak som bör bevaras. Bytomtsområdet utgör fast fornlämning, vilket bör uppmärksammas vid en eventuell förtätning av byn i framtiden.

OMRÅDE 2.

Längs Malmövägen byggdes en del mindre villor och hus under 1800-talets slut och fram till 1950-talet. En iögonfallande enhet är de fyra skolanknutna byggnaderna i hörnet Malmövägen-Bara Kyrkoväg (Kategori D). Här kan idealen inom svensk skolarkitektur på landsbygden följas. Den äldsta byggnaden uppfördes 1848 och är byggd som en så kallad fyrkappa, även denna byggnadstyp är karakteristisk för byggandet på Torups gods under 1800-talets mitt. Denna skola följdes av den så kallade "Vita skolan" byggd 1903 och "Den röda skolan" som färdigställdes 1919. I detta sammanhang köptes också lärarvillan in. Rimligen var den då nybyggd.

Figur 15. Den s.k. Röda skolan på Malmövägen 439. Objekt nr. 20 i tabell 1.

Utmed Malmövägen mot Klågerup byggdes under 1800-talet ett antal torp som gick under samlingsnamnet "Bara hus". Dessa kompletteras på 1930-talet. Denna torpbebyggelse har en gång varit dagsverkstorp under gården Tranberga, belägen öster om byn Bara och utanför inventeringsområdet. Två av dessa har rivits relativt nyligen och ersatts av nya villor. Nu återstår torpen med adresserna Malmövägen 461

och 467. Det senare kallas Gustafsdal, men denna har inte legat under Tranberga utan under Torup.

Gården på Malmövägen 61:407, Vångagården, är en gård som flyttats ut från Vårby by i samband med skiftena. Den utgör en välbevarad gårdsenhet vars byggnader tillkommit under skilda tider från 1800-talets mitt och framåt.

Förhållningssätt

Skolorna visar på den snabba befolkningstillväxten i skuggan av järnvägens etablering under 1800-talets sista år. Denna tillväxt resulterade i ökade barnaskaror som krävde en större investering i skolbyggnader. I detta område kan man se skolornas utveckling från 1800-talets mitt fram till efter första världskriget. Det är viktigt för framtiden att denna historia även fortsättningsvis kan avläsas i landskapet. Eventuell kompletterande bebyggelse bör läggas på ett visst respektavstånd från skolan och underordna sig denna vad gäller arkitektur och volym. Gustafsdal utgör en äldre torpenhet som moderniserats, men så att det ursprungliga torpet fortfarande kan uppfattas. Även här bör ny bebyggelse underordna sig det äldre huset.

När det gäller Vångagården bör denna även i framtiden kunna avläsas som en äldre agrar brukningsenhet. Här är volymer av underordnad betydelse vid en eventuell förtätning då gårdsenhetens byggnader tillkommit över en längre tid och är av skiftande storlek och typ. Dock bör ett visst respektavstånd upprättas kring gården. Ny bebyggelse skall vara i ett plan, med sadeltak om minst 45 graders lutning.

OMRÅDE 3.

Kring korsningen Malmövägen – Torupsvägen har en ansamling av äldre hus bevarats. Det har varit svårt att med säkerhet datera dessa och det trubbiga instrumentet Lantmäteriets fastighetsregister har utnyttjats i brist på bättre dateringsunderlag. Byggnaderna här har dock, med ett undantag, tillkommit efter att järnvägen etablerats 1894. Undantaget är det så kallade ”Skräddartorpet” som ligger vid vägen mot Torup. Huvudbyggnaden ligger karakteristiskt ända ute längs vägen. Detta var vanligt i äldre tider för att spara så mycket som möjligt på den odlingsbara marken. Dessutom var då inte trafiken något problem. Exakt när torpets byggnader uppfördes är okänt, men av dess utseende att döma bör det ha stått klart under andra halvan av 1800-talet. Längs Malmövägens sidoväg mot Tegelbruket 503:22 är den forna järnvägsstationen från 1894 (Kategori D), nu helt ombyggd till villa. I början av vägen finns två friliggande villor uppförda i gult tegel. Enligt Lantmäteriets fastighetsregister gjordes avstyckningarna här 1947 (Malmövägen 503) respektive 1951 (Malmövägen 503:5).

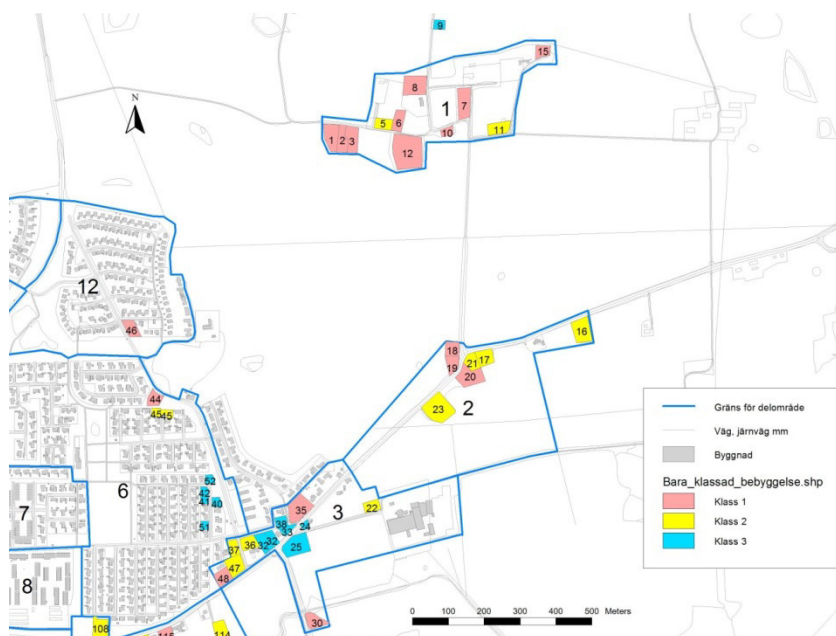

Figur 16. Linsbo på Linsbogatan 14. Objekt nr. 35 i tabell 1.

Mitt emot den senare, på Malmövägens norra sida, ligger dagisverksamheten Linsbo (Kategori D). Byggnaden uppfördes av familjen Larsson 1895. Linsbo var huvudbyggnad i ett större handelshus och omgivet av magasinsbyggnader. Makarna Nils och Maria Larsson välsignades med åtta söner och två döttrar. En av sönerna fick namnet Mercelinius men kallades Linse. Han avled vid sex års ålder 1905 och då tog övriga bröder efternamnet Linse varefter huset kallades Linsbo. På samma sida av Malmövägen och mot öster ligger två nyare villor följda av ett äldre hus, uppfört år 1922, medan husen på södra sidan av Malmövägen är byggda på 1940-talet. Vid Malmövägen västerut ligger två äldre villor som uppfördes på 1940-talet (Kategori 2). Tomten med adressen 51:1 avstyckades exempelvis 1946.

Figur 17. Bara Mineral på Malmövägen 63:1.

Figur 18. Den klassificerade bebyggelsen i delområdena 1-3. Numren på respektive objekt hänvisar till nummer i fotolistan som bifogas inventeringen och till tabell 1. Mer än ett hus kan ha samma nummer då de finns med på samma fotografi.

Inom område 3 ligger också Bara Mineral, tidigare Bara tegelbruk. Bara tegelbruk kallades tidigare Torups tegelbruk och låg då vid vägen som sträcker sig mellan Torupsvägen och statarmuseet. Anläggningen flyttades till sin nuvarande plats efter 1902 men det är oklart om några byggnader från denna tid finns kvar. Anläggningen har moderniserats efter hand, men det finns, oavsett byggnadernas ålder, en platskontinuitet som inte är att förakta.

Förhållningssätt

Kulturmiljövårderna är i detta område svåra att definiera. Den äldre bebyggelsen är, bortsett från "Skräddartorpet", förändrad och moderniserad. Linsbo är kanske den näst bäst bevarade byggnadskroppen i området, men även denna har uppenbart förändrats när man ser till de äldre spåren i byggnadens fasad. Ändå är denna äldre bebyggelse, knuten till järnvägen, av stor betydelse för Baras framväxt. Att behålla de viktiga miljöerna kring stationen är av största vikt för förståelsen av samhällets tillkomst och utveckling. Samtidigt är ingen byggnad i ursprungligt skick. De som enklast kan uppfattas av samtiden som äldre bebyggelse är, som sagt, Linsbo och Skräddartorpet och så bör det förbli. Kring Linsbo bör ett respektavstånd vidmakthållas framöver vid eventuell kompletterande bebyggelse, och den fina, uppväxta och parkliknande trädgården ska behållas.

Vid en förändring av den forna stationsbyggnaden hade en återgång till ett mera ursprungligt utseende varit önskvärt. Tillsvidare hade en enkel skylt som visar byggnadens egentliga ålder och betydelse för Baras framväxt varit på sin plats. Bara Minerals byggnader är så förändrade att man även fortsättningsvis kan tänka sig en utvecklig som tar upp byggnadernas nuvarande karaktär i en framtida förändringsprocess. Vad gäller övrig äldre bebyggelse så bör inte volymerna förändras mer än vad som hitintills gjorts.

OMRÅDE 4.

Inom område 4 finns resterna efter Värby by (Kategori A). Två tidigare gårdsenheter ligger kvar i bytomtens centrala del medan en gård, Bäckagården, fortfarande utgör en brukningsenhet. Denna ligger som en solitär i bytomtens östra del. Huvudbyggnaden uppfördes 1920 i en traditionell stil med halvvalmade gavlar och en nästan kvadratisk plan. Ekonomibyggnaderna är av modernt snitt och uppfördes på 2000-talet. Längs Malmövägen ligger ett antal hus med varierande ålder. Det äldsta är troligen "Millianders kru" med adressen Malmövägen 546. Här bedrev Jonas Milliander, egentligen glasmästare till yrket, lönnkrog under 1800-talets andra hälft. Gården var från början kringbyggd men idag återstår två längor i vinkel.

Figur 19. Millianders krog på Malmövägen 549. Objekt nr. 115 i tabell 1.

På Malmövägen 575 finns en äldre bostadslänga som ligger på byns mark. Dess tydliga orientering mot Malmövägen antyder att huset kan ha en högre ålder än vad dess arkitektoniska gestaltning antyder. Gissningsvis är huset uppförts under 1800-talets andra hälft och byggnaden har, trots moderniseringar, bibehållit sin äldre karaktär. På andra sidan vägen ligger Värbygården, som nu utgör församlingshem (Både Kategori A och D). Värbygården bildades genom att slå samman en del mindre brukningsenheter under 1800-talets slut, och var, näst Spångholmen, byns största brukningsenhet. Karaktärsbyggnaden uppfördes 1903 medan de äldre ekonomibygnaderna är rivna sedan länge. Förändringar och anpassningar har gjorts med exempelvis ny frontespis men byggnadens äldre karaktär är fortfarande tydlig.

Längst ned på Elnatorpsvägen finns en äldre gård i ursprungligt läge som har en genuin karaktär. Gårdstomten kan föras tillbaka till 1600-talet medan byggnaderna är yngre. Elnatorpet självt finns med på 1862 års karta. Den senare utgör en välbevarad enhet som vittnar om hur de mindre gatehusen i byn en gång gestaltade sig. På adressen Elnatorpsvägen 9 finns en rest efter en äldre gård i byn. Nuvarande byggnader torde härröra från 1800-talets andra hälft, men gårdsläget kan beläggas redan under 1600-talet. Längs Malmövägen ligger byns skola (Kategori D), en numera putsad byggnad i rosa färgsättning. Byggnaden uppfördes 1880.

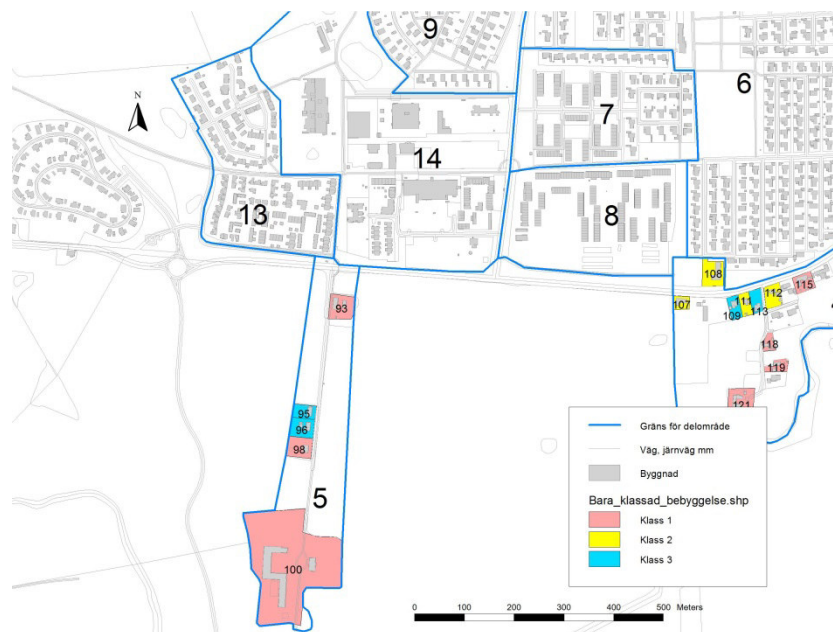

Figur 20. Elnatorpet på Elnatorpsvägen 15. Objekt nr. 119 i tabell 1.

Längs Malmö vägen och början av Elnatorpsvägen från Malmövägen räknat ligger en del villor från 1940- och 1950-talen som inte saknar kulturhistoriska värden (Kategori B). De är dock ombyggda och moderniserade.

Förhållningssätt.

Den äldre bebyggelsen i Värby är av stort kulturhistoriskt värde, både för miljön inom och kring den forna bykärnan och som enskilda objekt. De bör därför behandlas med varsamhet och förändringar av byggnaderna bör ske på traditionellt sätt, och man bör värna om proportioner och material. Färgsättningen av fasaderna bör vara kalkvitt även i fortsättningen. När det gäller Elnatorpsvägen kan en försiktig förtätning av bebyggelsen vara acceptabel ur kulturmiljösynpunkt. Dock skall nya hus ges ett traditionellt utseende. Ny bebyggelse skall vara i ett plan, med sadeltak om minst 45 graders lutning. Hitintills har nyproduktionen varit för modern för att passa in i miljön. När det gäller byggnaderna längs Malmövägen kan speciellt Millianders krogs kulturmiljövärde uppmärksammas. Byns skola från 1880 är visserligen förändrad men har kvar sin ursprungliga karaktär och är ett väsentligt inslag i denna miljö.

Figur 21. Den klassificerade bebyggelsen i delområdena 5. Numren på varje objekt hänvisar till nummer i fotolistan som bifogas inventeringen och till tabell 1. Mer än ett hus kan ha samma nummer då de finns med på samma fotografi.

OMRÅDE 5.

Detta delområde består av storgården Spångholmen med tillhörande bebyggelse. Gården Spångholmen bildades genom sammanslagning av ett femtontal mindre brukningsenheter i Värby by strax före 1800-talets mitt. Detta var ett sätt att rationalisera lantbruket och öka avkastningen. Sådana större brukningsenheter blev vid mitten av 1800-talet vanliga vid de skånska godsens och brukar kallas plattgårdar. På 1940-talet överfördes Spångholmens jordbruksmark till Torup och kom att sambrukas med huvudgårdens övriga marker. I dag består enheten av sex enskilda byggnader varav ekonomibyggnaden kan indelas i flera sammanförda hus. Den äldsta byggnaden är arbetarhuset vid Spångholmsvägen, på situationsplanen betecknad som nr 1. Enligt en ritning i Torups godsarkiv kan denna dateras till 1838. Troligen är detta året för Spångholmens tillblivelse.

Ekonomibyggnaderna A, B och C tillhör förmodligen också denna första byggnadsetapp. Smedja och en ekonomilånga revs för ett antal år sedan. Stallången, betecknad som byggnad D uppfördes ca 1870, samtidigt som de båda tornen adderades till anläggningen. Mangårdbyggnaden uppfördes 1901 och möjligen är arbetarbostaden nr 4, ett parhus, jämgammal med denna. År 1937 uppfördes de båda arbetarbostäderna 2 och 3. Dessa hade från början fyra lägenheter vardera och är typiska för statarsystemets bostäder.

Förhållningsätt

Spångholmens byggnadskomplex har onekligen betydande kulturmiljövärden. Hierarkin inom byggnadsbeståndet är tydligt och reflekterar de sociala förhållanden som rådde på brukningsenheten. De stora ekonomibyggnaderna vittnar om de ekonomiska fördelar som rationalisering och stordrift vid 1800-talets mitt gav upphov till. Det innebär att samtliga byggnader har ett kulturhistoriskt värde. Dock är byggnaderna 2 och 3 inte omistliga för förståelsen av miljön. Vid en eventuell framtida förtätning av bebyggelsen bör hänsyn tas till de befintliga byggnadernas karaktär och särart. Nya hus bör kunna ges en snarlik utformning med relativt generösa trädgårdar och med byggnader orienterade längs Spångholmsvägen. De bör även ges plats för förträdgårdar så att inte ny bebyggelse förläggs ända ut mot vägen. Ny bebyggelse skall vara i ett plan, med sadeltak om minst 45 graders lutning.

Figur 22. Äldre hus vid uppfartsvägen till Spångholmens gård.

Figur 23. Corps de Logi vid Spångholmens gård. Objekt nr. 100 i tabell 1.

Figur 24. Ekonomibyggnad vid Spångholmens gård.

Villaorten (Kategori C).

Området kallas Värby villastad och man anar här en ambivalens mellan detta namn och namnet på hela det samlade villabeståndet som benämns Bara. Marken såldes av Ernst-Gustav von Leithner på Torup och hela det tänkta exploateringsområdet planerades på en gång. Delvis fortsätter samhället att utvecklas efter den första planen, som upprättades av arkitekt Ingeborg Hammarskjöld-Reiz genom byggföretaget Byggnads AB V. Liljenbergs försorg. Både Liljenbergs och arkitektfirman var baserade i Lund. Ingeborg Hammarskjöld-Reiz ritade också de olika typhusen för området. Planen är intressant för 1960-talets villaplanering och tog hänsyn till terräng och arkitektonisk särart samtidigt som Liljenbergs kunde erbjuda ett varierat bostadsutbud. Generöst tilltagna grönytor lades från början in i planen och lättar därmed upp dess karaktär.

Hela planområdet beräknades vara utbyggt inom 5 år från byggstarten 1965. Själva centrumbebyggelsen, i planen kallad "City" beräknades stå klar 1967 (se figur 5). Själva genomförandet av servicefunktionerna kom att dra ut på tiden och 1960-talets dagspress är fylld med irriterade insändare där de boende klagar på låg servicegrad och långa produktionstider. Fortfarande är ursprungsplanen inte realiserad i sin helhet. Den långa produktionstiden innebar att nya aktörer inom byggbranschen kommit in i Bara, vilket gett ett differentierat men serieproducerat bostadbyggande. Vid en promenad genom området urskiljer man snart de olika byggnadsetapperna. I dag har gällande plan omarbetats på flera punkter och ett mer varierat utbud av hus och bostäder planeras, liksom en förstärkning av centrumfunktionerna.

I nedanstående text har villastaden delats in i områden allt eftersom planerna gjorts upp. Trots serieproduktion är dock inte områdena, bortsett från det första, område 6, speciellt enhetliga. I övrigt blandas ofta suterränghus med standardvillor. Genom att vända husen vid de olika gatorna har en viss mångfald skapats. Redan från början har vissa hus med sadeltak fått tillägg i form av takkupor. Vid vindsinredningar finns det bra förebilder i området.

Svedala kommun har upprättat ett bra program för villastadens äldre bebyggelse, "Råd och riktlinjer för omfärgning, byte av fasadbeklädnad eller taktäckningsmaterial i Bara", antagen 2011. I dessa riktlinjer framhålls att "i Bara finns ett stort antal grupphus som bildar omgivning med sina besläktade grannar- de vitputsade "skånehusen", nedan kallade Liljenbergshusen, är en grupp, sutteränghusen i trä en annan, tegelhusen i 1,5 plan en tredje osv. Skälig hänsyn ska tas inom dessa grupper för att bevara harmoni och god helhetsverkan." I riktlinjerna regleras byte av fasadmaterial och omfärgning av fasader, byte av taktegel och byte av betongpannor. Vad som är bygglövspliktigt framgår också klart och tydligt liksom för vem riktlinjerna gäller. Nedanstående synpunkter bygger på detta arbete men har fördjupats för vissa av delområdena.

Figur 25. Den klassificerade bebyggelsen i delområdena 4 samt 6-14. Numren på varje objekt hänvisar till nummer i fotolistan som bifogas inventeringen och till tabell 1. Mer än ett hus kan ha samma nummer då de finns med på samma fotografi.

OMRÅDE 6

Detta område består av de så kallade Liljenbergshusen. Området planerades 1964 och byggdes i två olika etapper 1965 och 1966-67. Först byggdes den sydöstra delen ut för att följas av det nordöstra området. Ett tiotal olika byggnadstyper av varierande storlek erbjöds de nya Baraborna. I folkmun kallas grundkonceptet L-hus, T-hus och I-hus. Dessa tre varianter utrustades lite olika och hade varierande planlösningar. För att begränsa vinden, som ofta kan svepa över backlandskapet kom L-husen att bli den dominerande byggnadstypen. För brandskyddet anlades smala brandgator, snarast gröna gångar, bakom och mellan husraderna. Genom ändrade brandbestämmelser har dessa brandgator blivit överflödiga. De finns kvar i det första området, medan de har inlösts på andra ställen och utgör tilläggstomter till befintliga trädgårdar.

Figur 26. Del av byggnadsplan från broschyr från mitten av 1960-talet. Östra delen av delområde 6. Observera att norr är åt höger i bilden.

Figur 27. Exempel på ett s.k. L-hus på Bokgatan 3.

Bebyggelsen är serieproducerad med likartade enheter och karakteriseras av ett elementbyggnad och en långt gången standardisering. Själva byggnaderna är enkla med vita fasader och tegeltäckta, låga sadeltak. Gavelrösterna är panelklädda. Under årens lopp har nya fönster tagits upp och många vindar har inretts. Ändå känns områdena förvånansvärt enhetliga och den ursprungliga karaktären är väl bibehållen i dag.

I områdets norra del ligger Killehuset, ett tidigare dagsverkstorp under Torup. Killehuset uppfördes troligen i samband med att Värby skiftades 1825. Bostadshuset med ekonomideltak och uthus är byggda i korsvirkesteknik enligt traditionellt skånskt manér. Själva grundplanen är i det närmaste kvadratisk vilket i äldre tider benämnde ”fyrekappa”. Det branta helvalmade taket var en gång typiskt för hus uppförda inom Torups domän. Till huset hör en nu torrlagd källa som fram till början av 1900-talet användes som offerkälla där offret ansågs ha terapeutisk verkan mot sjukdom, men även förde lycka med sig.

Förhållningsätt

Villaområdet är både karakteristiskt för mitten av 1960-talets repetitiva villaplanering samtidigt som det har ett individuellt särdrag. Till det senare kan räknas hänsynstagandet till de lokala vindarna, men även anknytningen till äldre skånsk arkitektur. Bebyggelsen är dessutom väl anpassad till landskapet. De generösa grönyttorna gör att husklungorna ligger geografiskt åtskilda, vilket minskar intrycket av upprepning i arkitekturen. Även i framtiden bör denna för området första ”villamatta” kunna upplevas på samma sätt som idag. Förtätningar bör undvikas och husens särart bör behållas i framtiden. Inredning av vindar kan även godkännas framöver utan att områdets särart går förlorad.

Svedala kommun har gjort insatser för områdets bevarande genom ett färgsättnings- och gestaltningsprogram, antaget 2011, och i dagsläget bör detta räcka för att säkerställa områdets särart för framtiden. Killehuset är en helt unik miljö som vårdas väl av Svedala kommun och så bör det förbli framöver. Underhållet av byggnaderna skall ske med traditionella material och metoder. Den forna källan är en väsentlig del av miljön.

OMRÅDE 3 OCH 7. STIFTELSENA.

Bara kommun upptäckte snart att det fanns en efterfrågan på boendeformer som var mer inriktad mot hyresrätter. Två stiftelser upprättades som hade till uppgift att bygga radhus med hyresrätter. Det första byggdes omedelbart öster om Möllebergavägen och stod klart 1966 medan ett något större område öster om Värbyvägen färdigställdes 1968. Byggnaderna i de båda områdena är uppförda som radhus med en egen liten trädgård till varje lägenhet. Gult tegel har använts till fasaderna medan taken täckts med rött, enkupigt taktegel. Området vid Värbyvägen är betydligt större

än det vid Möllebergavägen. I båda områdena angränsar de egna trädgårdstäpporna till större, offentligt ägda grönområden. I dag ägs de båda stiftelserna av Svedalahem, som sköter områdena väl.

Figur 28. Bebyggelse på den s.k. Stiftelsen på Linsbogatan 10. Objekt nr. 38 i tabell 1.

Förhållningssätt.

För att behålla områdets särart bör bebyggelsens proportioner, färger och material behållas, liksom områdets grönstrukturer.

OMRÅDE 8. VÄRBYÄNGEN.

För att tillfredsställa önskan om ett mer differentierat boende i Bara byggdes området Värbyängen. Området byggdes 1968 och består av ett antal kedjehus i två plan. Byggnaderna är uppförda i gult tegel medan gavelspetsarna är klädda med stående träpanel. Balkongerna är stora i bostadens hela längd, medan den tillhörande trädgården är liten. Rutnätsplanen är starkt markerad med, i princip, bilfria gator. Vid uppförandet räknades området som speciellt barnvänligt, ett intryck som består än i dag. Lekplatser och andra mötesplatser är insprängda mellan de relativt tätt placerade kedjehusen vilket ger en vänlig karaktär till området. Biltrafiken har istället samlats i ett välavgränsat parkerings och garageområde söder om bostadsbebyggelsen.

Förhållningssätt.

Områdets karaktär, där egentligen den barnvänliga planeringen är av störst värde, bör behållas liksom att hänsyn gentemot områdets volymer, färger och material bör tas. Det stora parkeringsområdet är kulturhistoriskt intressant men av ett begränsat kulturmiljövärde.

Svedala kommun har gjort insatser för områdets bevarande genom ett färgsättnings- och gestaltungsprogram, antaget 2011, och i dagsläget bör detta kunna räcka för att säkerställa områdets särart för framtiden.

Figur 29. Översiktsbild från området Värbyängen.

OMRÅDE 9.

Område 9 byggdes ut 1970 och planen, till skillnad från den rutnätsplan som är karakteristisk för Bara villasamhälles äldre delar, gavs här en mera organisk karaktär. Gatulinjerna blev, genom terrängens formationer, mer oregelbundna. Bebyggelsen består i områdets ytterkanter av elementbyggda suterränghus. Dessa är uppförda i två plan med botteväningen inbyggd i den bakomliggande backen. Arkitekturen har något av "alpkaraktär" över sig med en bred balkong längs gaveln. Det tryckta sadeltaket är utdraget över balkongen vars front är ett glest vertikalt ribbat räcke. På vissa hus har balkongfronterna förändrats och balkongerna byggts in. Till varje byggnad hör ett enkelt garage. Fasaderna är vita medan taken är belagda med mörka pannor. Längre in i området består bebyggelsen av vita längor med brant takvinkel och panelade gavlar. Flera hus har inredda vindar och man har då tillfogat taket breda kupor. Skorstenarna är vita.

Figur 30. Sutteränghus med "alphyttekaraktär" på Henriette Coyetts gata.

Förhållningssätt

Områdets ljusa karaktär bör behållas framöver. Takkupor känns i dag som ett naturligt inslag i den bebyggda miljön. För eventuell tillkommande bebyggelse bör proportioner, färger och material underordnas den befintliga bebyggelsen.

Svedala kommun har gjort insatser för områdets bevarande genom ett färgsättnings- och gestaltungsprogram, antaget 2011 och i dagsläget bör detta kunna räcka för att säkerställa områdets särart för framtiden.

OMRÅDE 10.

Detta är en fortsättning av område 9 som stod klart 1972. Plantypen är den samma och vägarna följer terrängens oregelbundenheter. Två större grönområden beväxade med större lövträd dominerar över den något lägre placerade bebyggelsen. Suterränghus förekommer i områdets södra del men i övrigt består bebyggelsen av friliggande villor med branta sadeltak med mörka pannor, gult fasadtegel och panelade gavlar.

Figur 31. Seriebyggda villor på Sigvard Grubbes gata.

Förhållningssätt.

För att behålla områdets särart bör bebyggelsens proportioner, färger och material även i fortsättningen behållas. Svedala kommun har gjort insatser för områdets bevarande genom ett färgsättnings- och gestaltungsprogram, antaget 2011, och i dagsläget bör detta kunna räcka för att säkerställa områdets särart för framtiden.

OMRÅDE 11 OCH 12.

De båda områdena fick en gemensam plan 1973 men byggdes ut i två etapper 1975 (område 11) respektive 1976 (område 12) och har olika karaktärer. I område 11 ligger ett pärlband av serieproducerade villor med gulputsad sockelväning och gula tegelfasader i ovanvåningen. Till varje hus finns ett länkat garage. Bakom dessa följer en rad med suterränghus med platta tak och ljusa fasader, som via garage är sammanfogade till kedjehus. Det bakomliggande området består av friliggande serieproducerade villor med branta sadeltak. Mot Värbyvägen har dessa villor orienterats med gavlar mot gatan medan övriga hus förlagts omväxlande med långsidan eller gaveln mot gatan. Fasaderna är uppförda i gult tegel men med panelade långsidor från ca 1 meter över marknivå. De relativt branta sadeltaken är belagda med mörka pannor medan gavlar är panelade. I område 12 har de friliggande serieproducerade villorna lagts omväxlande med långsidan eller gaveln mot gatan. Planen är uppbyggd med Finnebjersgatan som axel med lätt svängda sidogator. Byggnaderna har fasader av rött tegel med branta sadeltak belagda med mörka pannor. Gavlar är paneltäckta. Området avgränsas åt öster av en svit med serieproducerade suterränghus med platta tak och med mellanliggande garagebyggnader.

Figur 32. Den mindre gården Finnebjer. Objekt nr. 46 i tabell 1.

Längs Finnebjergsgatan ligger den idag renoverade och ombyggda gården Finnebjer, som är namngivare åt gatan. Troligen tillkom gårdsläget efter utskiftandet av Värby 1825. Gården har fått sitt namn efter kullen Finnebjer som är nämnd redan på 1500-talet som marknamn. De nuvarande byggnaderna är av senare datum men den forna gårdsstrukturen är fortfarande synlig och påtaglig. Den renovering som genomförts har tagit hänsyn till gårdens ålder.

Förhållningssätt.

För att behålla områdets särart bör bebyggelsens proportioner, färger och material även i fortsättningen behållas.

Svedala kommun har gjort insatser för områdets bevarande genom ett färgsättnings- och gestaltningsprogram, antaget 2011 och i dagsläget bör detta kunna räcka för att säkerställa områdets särart för framtiden.

Den forna gården Finnebjer är av stort kulturhistoriskt värde och byggnaderna får inte förvanskas.

OMRÅDE 13.

Området uppfördes 1981 och består, liksom Värbyängen, av radhus i två våningar kring generösa, bilfria gårdar med grönområden och lekplatser. Fasaderna är byggda med tegel i bottenvåningen medan andra våningen är panelklädd. Parkeringsytan är här mindre och förlagd till områdets sydöstra del men inkaplad av områdets övriga bebyggelse.

Förhållningssätt.

För att behålla områdets särart bör bebyggelsens proportioner, färger och material även i fortsättningen behållas.

Svedala kommun har gjort insatser för områdets bevarande genom ett färgsättnings- och gestaltningsprogram, antaget 2011 och i dagsläget bör detta kunna räcka för att säkerställa områdets särart för framtiden.

OMRÅDE 14 (KATEGORI D).

Då Bara villasamhälle aldrig varit förvaltningscentrum i kommunen, vare sig i Svedala kommun eller i Bara kommun, är mängden offentlig bebyggelse begränsad till vård och omsorg, skolor, förskolor och fritidsrelaterade byggnader. Dessa är snarast att betrakta som rena servicefunktioner för lokalsamhället.

Om vi börjar med vård och omsorg så finns idag vårdcentral i en byggnad från 1987 vid Biblioteksgatan medan Folktandvården är inrymd i Centrumhuset, som stod klart i slutet av 1960-talet. Här har tidigare också funnits bibliotek som nu flyttats till en ny byggnad vid det likaledes nya torget. Centrumhuset är en ganska anonym byggnad med platt tak och gula fasader. Funktion har här varit viktigare än estetik.

Figur 33. Centrumbyggnad i Bara.

Figur 34. Spångholmsskolan.

Bland villasamhällets skolor uppfördes Värbyskolan i område 6 först, vilken invigdes 1967. Det är en typisk paviljongsskola för tiden, förlagd direkt intill ett större grönområde. Utbyggnaden av ortens skolor fortsatte med Baraskolan, som stod klar 1971 och den några år yngre Spångholmsskolan. Dessa skolbyggnader får betraktas som nyttobyggnader av standardtyp. Dock har Spångholmsskolan byggts i suterräng vilket ger huset en viss karaktär.

För de äldre skolorna hänvisas till avsnitten om områdena 2 och 4 ovan.

Förskolorna i Bara byggdes tidigt och först var Hattstugan vid Henrietts Coyets gata som stod klar 1969. Denna följdes av Rödluvan vid Förskolegatan som invigdes kring 1974. Dessa båda förskolor har tydlig paviljongkaraktär.

För fritidsändamål finns fotbollsplaner, tennisbanor och boulebanor. Ett utomhusbad stod klart på 2000-talet och senast byggdes ”Kuben”, en multibyggning med flera funktioner. Denna ersatte den nu rivna Värbyhallen från slutet av 1970-talet.

Detta är ett serviceområde för Bara utgörs av byggnader som präglats av 1970-talets tänkande. Det innehåller låga byggnader i stram, nästan kubistisk arkitektur och husen har sparsamt med fönster och stora teglade fasadytor. Karaktären av nyttoarkitektur där verksamheten satts i främsta rummet är påtaglig.

Förhållningsätt.

De nyare skolorna är uppförda i en enkel och saklig arkitektur som tåler moderniseringar och tillägg inom rimliga gränser. Eventuell kompletteringsbebyggelse bör underordna sig de befintliga byggnaderna om inte särskilda skäl föreligger.

För de äldre skolbyggnaderna se även område 2 och 4 under rubriken förhållningsätt.

Den offentliga bebyggelsen i Bara är av utpräglad nyttokaraktär vilken kan förändras i takt med samhällets nya behov.

KYRKOR I BARA.

I Bara finns två kyrkobyggnader. Den ursprungliga kyrkan ligger i Bara kyrkby och är helgad åt S:ta Maria. Den var centrum för Bara socken. Kyrkan uppfördes i gråsten under 1100-talets första hälft och har senare byggts ut i flera etapper med kvadratisk torn och rakslutet kor i gotisk stil samt gravkappel under senrenässansen. Kyrkan var länge patronatskyrka under Torup.

Figur. 35. Barka kyrka med gamla kommunhuset i förgrunden.

Den tidigare Värbygården har byggts om till församlingshem med egen kyrksal. Här har Svenska Kyrkan precis färdigställt en ny administrationsbyggnad som pendang till Värbygården.

Figur 36. Värbygården. Objekt nr. 108 i tabell 1.

Förhållningssätt

Bara kyrka sorterar under kulturmiljölagen och skyddas av denna. Värbygården är omtalad under område 4.

Offentliga miljöer och grönområden med kulturmiljövärde

Figur 37. Offentliga miljöer och grönområden med betydande kulturmiljövärde i Bara.

I samband med bebyggelseinventeringen i Bara studerades även offentliga platser och grönområden. De områden som bedömdes ha betydande kulturmiljövärde och som tillkommit före ca 1980 redovisas i figur 37.

I Bara tätort finns en mängd grönytor av varierande omfattning utmed vägarna. Inom många av dessa finns planterade trädrader som ger områdena karaktär. Sådana finns t ex längs Värbyvägen, Banvägen, Henriette Coyets gata och Joachim Becks gata. Dessa grönytor och trädmiljöer har stor betydelse för upplevelsen av orten när man färdas inom densamma. Ytorna har inte bedömts ha betydande kulturmiljövärde, men det är ändå viktigt att de får vara kvar och att nya träd ersätter de befintliga om de av någon anledning dör eller skadas.

Bara kyrkby

I Bara kyrkby finns tre områden som bedömts ha ett betydande kulturmiljövärde (figur 37). Längst åt nordöst ligger Bara kyrkogård (nummer 1) som är mycket viktig för bymiljön. Kring kyrkogården finns bitvis trädrader med bl a hamlade pilar. Längs kyrkogårdens östra och södra sida finns större träd. Inom kyrkogården finns lägre klippta häckar som avgränsar gravområden, och kring en del enskilda gravar låga buxbomshäckar. Spritt inom kyrkogården finns också solitärer av vintergröna buskar.

Åt sydväst från Kyrkogården finns två öppna gräsytor som delvis inringas av byns bebyggelse. De båda ytorna (nummer 2 och 3) har stor betydelse för att skapa känslan av öppen bygata omgiven av byggnader inom den historiska bytomten. Hela bytomtsområdet utgör i sig själv fornlämning och har därmed ett lagskydd. Längs norra gränsen för område 2 finns en vacker trädrad. Områdena 2 och 3 skiljs av Bara kyrkoväg som söder om bytomten är allékantad hela vägen söderut till Malmövägen.

Rekommendationer/förhållningssätt

På kyrkogården är det viktigt att bevara existerande häckar och gångsystem. De hamlade pilträden ska även i fortsättningen beskäras regelbundet. De större träden längs kyrkogårdens öst- och södersida bör ersättas av nya om de befintliga dör eller faller.

Vad gäller områdena nummer 2 och 3 är det viktigast att de förblir öppna och obebyggda. Ytorna får gärna vara beväxta med gräs som klipps eller tas upp till trädgårdsland.

Bara tätort

Inom Bara moderna tätortsområde har fyra delområden bedömts ha ett betydande kulturmiljövärde. Område 4 utgörs av gräsmattan kring Killehuset och offerkällan. I gräsmattan finns några solitärträd i anslutning till källan och vid huset. Området avgränsas av yngre bebyggelse och av Möllebergavägen.

Av de grönområden som finns utspridda i Bara tätort innehåller några dammar som tillkom före tätortens anläggning. Dessa dammar ger grönområdena karaktär och är lämningar efter äldre tiders torvtäkt i området. Därför bedöms de ha ett betydande kulturmiljövärde även om grönytorna i övrigt, med buskage och träd spridda inom klippta gräsmattor, är ganska enkla anläggningar.

Inom område 6 finns två dammar som är separerade av en gångstig. Detta grönområde är relativt stort och ligger centralt inom den norra delen av Bara tätort. Kring stora delar av dammarna finns träd- och buskvegetation, medan en mindre del endast kantas av gräsmatta och vassbälte. Inom de omgivande klippta gräsytorna finns solitärträd och mindre grupper av träd utspridda.

Områdena 5 och 7 är betydligt mindre än område 6. I båda finns en äldre damm som delvis kantas av träd- och buskvegetation. I område 5 finns dessutom ett yttre, stort buskage som täcker en betydande del av grönområdet. Område 7 omges av en större, klippt gräsmatta. Såväl område 6 som 5 och 6 ligger i direkt anslutning till ytterligare grönytor, men dessa har inte bedömts ha något större kulturmiljövärde.

Rekommendationer/förhållningssätt

För samtliga de tre grönområdena med dammar är det viktigt att träd- och buskmiljöer vid dammarnas kant inte tillåts växa sig allt för kompakta så att de hindrar besökare att se vattenytorna. Det är bra om åtminstone någon sida av dammarna är mera öppen och utan träd och buskar. Därigenom kommer delar av vattenytorna att ha solljus under åtminstone delar av dagen, vilket är gynnsamt för det biologiska livet i dammarna. Samtidigt medför det att man som besökande kan få fina vyer över vattnet.

Gräsytorna kring dammarna bör även i fortsättningen klippas för att vara attraktiva för lek och fritidssysselsättningar. Detsamma gäller för gräsytorna inom område 4. Inom detta område är det dessutom viktigt att offerkällan är synlig genom att gräset hålls lågt.

Avslutande ord

Det inventerade området i Bara är mer sammansatt än Svedala kommuns båda andra tätorter, Klågerup och Svedala. Kulturmiljövärdena är i Baraområdet mer differentierade med inslag av riktigt gammal bebyggelse samtidigt som det moderna villasamhället har tydliga värden. Speciellt inblandningen av äldre bebyggelse inom nyare områden gör kulturmiljövärdena mångbottnade och svåröverskådliga. Vi har i ovanstående text försökt att bena ut de olika nivåerna och skapa ett användbart kulturmiljöprogram för att bl.a. underlätta kommunens fortsatta arbete med dessa värden.

Referenser

- Bara Kommun, Red. Helge Andersson. Malmö 1980.
- Bergman, K: *Linsbo i Bara*. Årsbok 2004 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2004.
- Dahl, S: *Torna och Bara, Studier i Skånes bebyggelse- och näringsgeografi före 1860*. Lund 1942.
- Engel, T. Werdenfels, Å. Arvastson, G: *Strövtåg i Kulturlandskap*. Lund 1976.
- Friblick, L. von Leithner. C. Reinsert, A: *Historien om Torup*. Mölnlycke 2013.
- Hallberg, G: *Skånes ortnamn, serie A, Bebyggelsenamn, Del 2, Bara härad*. Lund 1991.
- Ingers, I. Nilsson, A: Gamla gårdar och hus i Bara härad II. Bidrag till Bra härads beskrivning nr 8. Lund 1930.
- Reinsert, A: *Torderup i Bara socken*. Årsbok 2007 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2007.
- Reinsert, A: *Killehuset och Värby källa*. Årsbok 2009 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2009.
- Reinsert, A: *Torups slott under renässansen och lite till*. Årsbok 2012 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2012.
- Råd och riktlinjer för omfärgning, byte av fasadbeklädnad eller taktäckningsmaterial i Bara. Antagen 2011-12-08.
- Tyréns. *Rapport 2012-04-16. Spångholmens Gård – Byggnadsteknisk inventering*. Stencil.
- von Leithner, C: *Bokskog vid Torup har varit Malmöbornas käraste fritidsområde sedan ett par hundra år*. Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2005.
- Wallin kulturlandskap och arkeologi: *Rapport 2012:10*. Kulturlandskapsanalys Underlag för MKB, Kulturmiljödelen 2012. Detaljplan Bara Söder, Bara socken, Svedala kommun, Skåne.
- Werdenfels, Å: *Närmiljö i Bara. Kulturhistoriska byggnadsmiljöer i Bara kommun*. Lund 1975.